AUTOREFERAT
Załącznik nr 2.

Poznań, dnia 27 października 2018

AUTOREFERAT

1. Imię i nazwisko

Paulina Pospieszna

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/ artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej

Stopień magistra uzyskałam w 2002 roku na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w Katedrze Nauk Ekonomicznych na Kierunku Zarządzania i Marketingu Wydziału Prawa i Administracji UAM. Moja praca magisterska zatytułowana „Konsekwencje rozszerzenia Unii Europejskiej, a stosunki Polski z Rosją" powstała pod kierunkiem prof. zw. dra hab. Mieczysława Gulcza.

W roku 2005 podjęłam studia magisterskie i doktoranckie na Uniwersytecie w Stanie Alabama w USA, które ukończyłam w 2010 roku broniąc pracę zatytułowaną „When Recipients Become Donors: Polish Democracy Assistance in Belarus and Ukraine" (Promotor: prof. dr Barbara Chotiner) uzyskując stopień doktora w zakresie nauk o polityce.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/ artystycznych

Po ukończeniu studiów doktoranckich w 2010 roku podjęłam roczny staż podoktorski na Uniwersytecie w Konstancji w Niemczech w zakładzie stosunków międzynarodowych Profesora Geralda Schneidera. W latach 2011-2013 związana byłam z Uniwersytetem w Mannheim, gdzie odbywałam drugi staż podoktorski w grupie badawczej Profesor Sabine Carey.

Od października 2013 roku pracuję na stanowisku adiunkta z Zakładzie Kultury Politycznej na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, pod kierownictwem prof. dra hab. Tadeusza Wallasa.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.):

a) tytuł osiągnięcia naukowego

Rola organizacji pozarządowych z państw Grupy Wyszehradzkiej w pomocy na rzecz demokracji w innych państwach postkomunistycznych. Ocena wpływu działań na społeczeństwo obywatelskie.

b) publikacje wchodzące w skład osiągnięcia naukowego

Jedną z najbardziej istotnych publikacji, które chciałabym wykazać jako wkład w osiągnięcie naukowe składające się na rozprawę habilitacyjną jest monografia z 2018 roku,

P. Pospieszna

która jest wynikiem prac nad grantem badawczym Sonata NCN (2013-2018), którego byłam kierownikiem. Ponadto, chciałabym również wykazać monografię, która ukazała się 4 lata po uzyskaniu stopnia doktora (pozycja 2). Książka jest rozszerzeniem prac prowadzonych podczas studiów doktoranckich, a jej treść w dużej mierze odbiega od samej rozprawy doktorskiej. W szczególności, przedstawione w książce cele, tezy oraz podstawy teoretyczne jak i przegląd literaturowy odbiega od pracy doktorskiej (np. przegląd rozwoju trzeciego sektora w Polsce). Natomiast część empiryczna uwzględnia dodatkowe badania na temat zmian politycznych na Ukrainie i Białorusi oraz nową analizę projektów rządowych wspierających demokrację w ramach pomocy rozwojowej. Monografia ta stanowiła istotny wpływ na rozwój dalszych badań, które zaowocowały poniższymi publikacjami.

Monografie:

[1] Paulina Pospieszna, 2018, *Democracy Assistance Bypassing Governments in Recipient Countries: Supporting the "Next Generation" [Pomoc na rzecz demokracji z pominięciem rządów w krajach otrzymujących pomoc: wsparcie dla następnych pokoleń].* Routledge: Democratization Studies.

[2] Paulina Pospieszna, 2014, *Democracy Assistance from the Third Wave: Polish Engagement in Belarus and Ukraine [Wspieranie demokracji przez demokracje trzeciej fali: polskie zaangażowanie na Białorusi i Ukrainie]*, The University of Pittsburgh Press, Pitt Series in Russian and East European Studies.

Publikacje w czasopismach naukowych i rozdziały w publikacjach zbiorowych:

[3] Paulina Pospieszna, Aleksandra Galus, 2019, „Liberation Technology' or 'Net Delusion'? Civic Activists' Perceptions of Social Media as Opening Democratic Space Tool in Belarus and Ukraine." *Europe-Asia Studies*. Przyjęty do publikacji, ukaże się w styczniu 2019 **[Lista A MNiSW - 25 pkt].**

[4] Paulina Pospieszna, Aleksandra Galus. 2018. „Promoting Active Youth: Evidence from Polish NGO's Civic Education Program in Eastern Europe." *Journal of International Relations & Development* pp. 1-27, DOI 10.1057/s41268-018-0134-4 **[Lista A MNiSW - 20 pkt].**

[5] Paulina Pospieszna. 2018. „Making Neighbourhood more Resilient through EU Democracy Promotion Efforts" [w:] *Security Beyond the State: The EU and the others*, Daniela Irrera and Claudia Morsut (red.) Barbara Budrich Publishers, s. 136-154. ISBN: 9783847420989.

[6] Paulina Pospieszna. 2018. „Wspieranie demokracji przez polskie organizacje pozarządowe na Ukrainie: Aktywizacja społeczności lokalnej," [w:] *Aktywność polityczna i jej przejawy we współczesnych państwach*, Jakub Jakubowski, Beata Pająk-Patkowska (red.), Poznań, Wyd. Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, ISBN 978-83-65817-29-7.

P. Pospieszna

[7] Paulina Pospieszna, 2018. „Istotne elementy kultury politycznej we współczesnych społeczeństwach demokratycznych: edukacja obywatelska, partycypacja oraz kapitał społeczny." [w:] *Kultura polityczna: w poszukiwaniu nowego paradygmatu.* Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wallasowi, Tom I. Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, s. 309-317.

[8] Aleksandra Galus, Paulina Pospieszna. 2017. „Supporting new media in Ukraine through Polish Development Cooperation Program." *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*. nr. 2, s. 169-199. DOI 10.14746/ssp.2017.2.9 **[Lista B MNiSW - 14 pkt].**

[9] Paulina Pospieszna i Patrick Weber. 2017. „Carrots or Sticks: The Choice and Impact of EU Democratic Sanctions and Aid. University of Gothenburg, *V-Dem Institute, V-Dem Users Working Paper Series* 2017:10. Ponadto, złożony w *International Studies Quarterly* (numer referencyjny: ISQ-2018-09-0485).

[10] Paulina Pospieszna. 2016. „Pomoc demokratyzacyjna polskich organizacji pozarządowych skierowana do Białorusi i Ukrainy: przesłanki oraz różne formy wsparcia." *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne* 3, s. 235-266. DOI 10.14746/ssp.2016.3.11 **[Lista B MNiSW - 14 pkt].**

[11] Paulina Pospieszna. 2016. „Współpraca rozwojowa w zakresie promowania dobrego rządzenia i rozwoju demokracji przez kraje Grupy Wyszehradzkiej" [w:] *Tożsamość i Efektywność: w poszukiwaniu mechanizmów zrównoważonego rozwoju*, Katarzyna Jarecka-Stępień i Aleksander Surdej (red.). Adam Marszałek, Toruń, s.89-110.

[12] Paulina Pospieszna. 2015. „Democracy Assistance and Women's Political Empowerment." *Democratization,* Vol. 22 (7) pp. 1250-1272 **[Lista A MNiSW - 25 pkt].**

[13] Paulina Pospieszna, 2015, "Teaching Democracy and Active Citizenship through Citizenship Education: How do we know it works? [w:] *International Conference Booklet Development and Democracy: Thinking Ahead of Sustainable Development*. Bratislava: Pontis Foundation. ISBN 978-80-971310-4-3.

[14] Paulina Pospieszna, 2014, „Democracy Assistance Efforts of Young Donors from the Visegrad Group: In Search for Better Impact Evaluation Methods." [w:] *International Conference Booklet Development and Democracy Ecosystems in V4: the Role for Civil Society Organizations and Business Beyond 2015*, s. 121-128. Bratysława: Pontis Foundation. ISBN 978-80-971310-3-6.

[15] Paulina Pospieszna, 2010, „When Recipients Become Donors: Polish Democracy Assistance in Belarus and Ukraine." *Problems of Post-Communism* vol. 57 (4) pp. 3-15 **[Lista A MNiSW - 15 pkt].**

[16] Paulina Pospieszna, 2010, „New EU Member States Taking the Lead in Democracy Aid: The Polish Case" [w:] *The European Union's Neighborhood Challenge. Transborder cooperation, migration and Europeanization*, Klaus Bachmann, Elżbieta Stadtmuller (red.), Wroclaw: Wroclaw University Press.

c) **omówienie celu naukowego ww. prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania**

Cele naukowe oraz motywacja podjęcia tematu

Główny obszar moich zainteresowań badawczych koncentruje się wokół problematyki wspierania demokracji przez państwa Grupy Wyszehradzkiej, które wcześniej były odbiorcami tego typu pomocy. Promocja demokracji jest szerokim procesem, w ramach którego podmioty zewnętrzne używają różnych metod skłonienia innych podmiotów (np. rządów, grup nacisku) do podjęcia działań na rzecz demokracji i ustanawianiu instytucji rządów demokratycznych. Metody te mogą być środkami przymusu (działania wojskowe, sankcje), ale również różnymi miękkimi środkami wpływu (ang. *soft power*), takimi jak dyplomacja, bądź pomoc na rzecz demokracji, które zazwyczaj uzupełniają działania dyplomatyczne (Basora, Marczyk i Otarashvili 2017). Przedmiotem przedstawionych badań w ramach osiągniecia naukowego jest pomoc techniczna i finansowa skłaniająca do szerzenia demokratycznych idei i instytucji (ang. *democracy assistance*) (Diamond 2017, 425; McFaul 2010). W szczególności obiektem zainteresowania były programy na rzecz demokracji, propagujące i szerzące normy demokratyczne, których podjęły się państwa Grupy Wyszehradzkiej, takie jak Czechy, Polska, Słowacja i Węgry.

Wspomniany powyżej rodzaj pomocy zagranicznej, mający na celu wspieranie idei i postaw demokratycznych, przez długi okres był domeną demokracji zachodnich (Alesina i Dolar 2000; Burnell 2000; Lancaster 2007; Pinto-Duschinsky 1997; Ottaway i Chung 1999; Schraeder, Hook i Taylor 1998; Youngs 2006 i 2008). Badania w dziedzinie wspierania demokracji zazwyczaj koncentrowały się na programach pomocowych prowadzonych przez międzynarodowe, rządowe i pozarządowe organizacje (NGOs) oraz indywidualnych donatorów ze Stanów Zjednoczonych i z Europy Zachodniej. Jednakże w latach 2003-2004 do grona darczyńców dołączyły również młode demokracje z Europy Środkowo-Wschodniej, takie jak Polska, Czechy, Słowacja bądź Węgry, jaki i Ameryki Łacińskiej, na przykład Chile, które uczestniczyły w trzeciej, światowej fali demokratyzacji (Huntington 1993). Państwa te ustanowiły programy pomocowe na rzecz wspierania demokracji przede wszystkim w krajach sąsiedzkich i ich ważna rola w regionie została uznana przez donatorów ze Stanów Zjednoczonych jak i Unii Europejskiej (Carothers 1999 i 2004).

Celem badań, które prowadzone były w ramach opisywanego osiągniecia naukowego w latach 2010-2018, było określenie przyczyn, form współpracy z różnymi partnerami krajowymi i zagranicznymi, oraz skuteczności pomocy na rzecz demokracji, która pochodzi z tych państw. Badania, które zaowocowały monografią [2] były jednymi z pierwszych, które analizowały działania młodych demokracji na rzecz promowania zasad demokracji w krajach sąsiedzkich, biorąc jako studium przypadku działania Polski na Ukrainie i Białorusi. Argumentem przemawiającym za wyborem Polski do analizy było to, że budowa demokracji, jak i przemiany gospodarcze w Polsce, uznawane są za jedne z najbardziej udanych w regionie, dlatego Polska mogłaby być odpowiednim wzorem dla innych krajów dokonujących swoich przemian. W opisywanej pracy dokonano analizy przyczyn zaangażowania się Polski we wspieranie demokracji, metod promowania idei i postaw demokratycznych oraz charakteru współpracy z organizacjami pozarządowymi.

Przeprowadzone badania wykazały ważną rolę polskich organizacji pozarządowych w promowaniu demokracji, a w szczególności ich zdolność dotarcia do społeczeństwa obywatelskiego na Białorusi i Ukrainie. Badania ujawniły również duży potencjał transgranicznej współpracy społeczeństwa obywatelskiego w dyfuzji demokratycznych idei i postaw. Wnioski z badań skłoniły mnie do podjęcia kolejnych badań, które realizowane były w ramach grantu NCN Sonata. Celem dalszych badań było przeprowadzenie przede wszystkim oceny wpływu działań promujących demokrację, ale również przyczyn i form tych działań. Biorąc pod uwagę, iż organizacje pozarządowe są liderami we wspieraniu demokracji, badania

P. Pospieszna

koncertowały się na programach na rzecz demokracji organizacji z czterech krajów: Czech, Polski, Słowacji i Węgier. Dla osiągniecia tego celu sformułowano następujące **pytania badawcze**:

1. Dlaczego organizacje pozarządowe decydują się na wspieranie demokracji w innych państwach? Z czego wynika zaangażowanie w takie działania?
2. W jaki sposób organizacje pozarządowe docierają do organizacji lub bezpośrednio do beneficjentów, w innych krajach? Jakie formy współpracy wybierają?
3. Jaki rodzaj demokracji promują?
4. Czy projekty organizacji pozarządowych wywierają wpływ na beneficjentów pomocy demokratycznej? Czy są skuteczne?

Pytania stawiane w tym projekcie wynikają w dużej mierze z debaty toczącej się w literaturze odnośnie strategii i skuteczności pomocy dla krajów demokratyzujących się (Bermeo, 2016; Dietrich 2013; Kalyvitis i Vlachaki 2012; Svensson 2000; Wright i Winters 2010). Odpowiedzi na te pytania miały pozwolić lepiej zrozumieć jakie są efekty aktywności młodych demokracji w celu promowania demokracji wśród krajów demokratyzujących się. Jednakże badania te dotyczą również dużo szerszych zagadnień omawianych w literaturze stosunków międzynarodowych, takich jak rola podmiotów zewnętrznych w procesach demokratyzacyjnych oraz regionalne rozpowszechnianie demokracji metodą dyfuzji. Poniżej przedstawiony zostanie wkład proponowanych badań w rozwój dziedziny naukowej, jak również dla praktyków. W tym miejscu warto wspomnieć o tym, jakie inne badania były inspiracją dla przedstawionego osiągnięcia naukowego.

Doświadczenia ostatnich 20-30 lat pokazują, że państwa demokratyzują się regionalnie, czyli demokratyczne procesy w jednym z państw zwiększają prawdopodobieństwo podobnych procesów w innych państwach w regionie. Zjawisko to nazwane zostało efektem domina, dyfuzji (ang. *democracy diffusion*) lub lawiny (ang. *snowballing effect*) (Bratton i van de Walle 1997, 29; Brinks i Coppedge 2006; Gleditsch i Ward 2006; Huntington 1991; O'Loughlin i in. 1998; Rogers 1995, 10; Starr 1991; Starr i Lindborg 2003; Tarrow 1998 i 2005; Tarrow i della Porta 2005). Podobne zjawisko zostało zaobserwowane przez naukowców badających fenomen kolorowych rewolucji w regionie postkomunistycznym, które rozpoczęły się w 2000 roku (Bunce i Wolchik 2006; Jacoby 2006). W badaniach wyjaśnia się, iż proces rozpowszechnienia tego rodzaju rewolucji w regionie nastąpił poprzez rozbudowaną sieć współpracy, która obejmowała nie tylko zagranicznych promotorów demokracji, ale również regionalne organizacje pozarządowe, organizacje krajów sąsiadujących i lokalną społeczność obywatelską.

Analizując wpływ projektów organizacji pozarządowych na młodych odbiorców, projekt badawczy miał przyczynić się do lepszego zrozumienia procesu rozprzestrzeniania się idei i postaw demokratycznych w regionie postkomunistycznym. Chociaż reżimy autorytarne zniknęły z wielu części świata, w tym właśnie regionie, od zakończenia zimnej wojny, zostały one zastąpione systemami hybrydowymi, łączącymi reżimy demokratyczne i autorytarne. Reżimy te przyjęły formę demokracji wyborczej, ale nie przyjęły liberalnych norm (Diamond 2002; Levitsky and Way 2001), stając się nieliberalnymi albo pseudodemokracjami (O'Donnell 1994; Zakaria 1997). W rezultacie wiele państw postkomunistycznych przedstawia się jako demokratyczne, ponieważ obywatele mają prawo do głosowania, ale w rzeczywistości wybory nie są jawne i uczciwe. Dodatkowo, choć wybory odbywają się dość regularne, udział polityczny obywateli poza głosowaniem pozostaje znikomy, a odpowiedzialność rządu jest niska i nieprzejrzysta. Oprócz nieprawidłowości wyborczych, powodem frustracji obywateli, która miała swój szczyt w regionie w postaci „kolorowych rewolucji", było również rozczarowanie postkomunistyczną demokratyzacją: korupcją, procesem prywatyzacji, nieskutecznością, oraz brakiem reakcji na potrzeby społeczeństwa (Krastev 2006; McFaul 2005).

P. Rosnecka

Natomiast inne państwa w regionie, dołączając do struktur euro-atlantyckich poprzez członkostwo w Unii Europejskiej oraz NATO, rozwinęły się politycznie i społeczno-ekonomicznie, odbiegając tym samym od innych krajów postkomunistycznych. Jako członkowie Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), państwa te dołączyły do grona darczyńców pomocy, opracowały swoje własne modele programów pomocy, w których promocja demokracji od 2004 r. stała się najważniejszym filarem dwustronnej pomocy udzielanej w ramach współpracy na rzecz rozwoju, zwłaszcza w Republice Czeskiej, Słowackiej i w Rzeczpospolitej Polskiej. Państwa te kierują pomoc bilateralną głównie do państw sąsiednich poprzez krajowych partnerów, takich jak organizacje pozarządowe (Chimiak 2016; Horký-Hlucháň i Lightfoot 2013; Petrova 2014; Szent-Ivanyi 2012; Szent-Ivanyi 2014; Tolstrup 2014) [2][15]. Dzieje się tak nawet w przypadku tych państw, które zamknęły przestrzeń dla swojego społeczeństwa obywatelskiego. Rola organizacji pozarządowych w tych państwach w realizacji celu promowania demokracji jest znacząca, ponieważ bez zaangażowania organizacji pozarządowych, które są w stanie wykorzystać swoje sieci dotarcia do społeczeństwa obywatelskiego, wspieranie demokracji przez państwa EŚW nie byłoby w pełni możliwe.

Chociaż istnieje wiele badań na temat organizacji pozarządowych jako odbiorców pomocy, niewiele jest badań na temat organizacji pozarządowych jako dawców pomocy demokracji. Dlatego badania te wypełniać miały lukę skupiając się na organizacjach pozarządowych z państw Grupy Wyszehradzkiej, które promują demokrację. Badania na temat wpływu pomocy na rozwój demokracji brały pod uwagę różne zależności pomiędzy pomocą a jej efektywnością jednak, jak zauważyli Wright i Winters (2010) oraz Dietrich (2013), w kwestii oceny skuteczności pomocy badania zwykle zakładały, że rządy są jedynymi odbiorcami, a także nadawcami pomocy zagranicznej (Bermeo 2016; De Mesquita i Smith, 2009; Svensson 2000), podczas gdy pomoc dostarczana jest również przez organizacje pozarządowe, i może mieć zasadniczo odmienny wpływ od pomocy przekazywanej rządom.

Biorąc pod uwagę powyższe, należało dokonać operacjonalizacji organizacji, która skutkowała szeregiem konsekwencji dla wskazania perspektywy teoretycznej i metodologii. W pierwszej kolejności należało określić, jakie organizacje zostaną poddane analizie. Dzisiejszy krajobraz organizacji społeczeństwa obywatelskiego w państwach Grupy Wyszehradzkiej jest dość zróżnicowany ze względu na formy prawno-organizacyjne, misje i cele, realizowane potrzeby różnych grup społecznych, zakres geograficzny działalności, jak i źródło finansowania (Krajewska i Makowski 2017; Hartay 2017; Ronovska i Vitoul 2017). W badaniach skupiono się na wybranych organizacjach, które powstały w regionie w latach 90-tych. Częściowo dzięki zagranicznym programom na rzecz wspierania demokracji w regionie (Domber 2008; Quigley 1997; Wedel 1998), które również odegrały ważną rolę po upadku reżimu komunistycznego i brały aktywny udział w procesach demokratyzacji po 1989 roku (Bernhard 1996; Keane 1997), a których liczba, w wyniku zaniku finansowania zachodniego w 2000 roku, spadła i przetrwały tylko te, które były zakorzenione w społeczeństwie. Organizacje te są zrzeszone w krajowych organizacjach parasolowych, takich jak Czeskie Forum Współpracy Rozwojowej (FoRS), Węgierskie Stowarzyszenie NGOs ds. Rozwoju i Pomocy Humanitarnej (HAND), Grupa Zagranica w Polsce, oraz Platforma MVRO w Słowacji, które to natomiast są skupione w europejskiej Konfederacji ds. współpracy organizacji pozarządowych zajmujących się pomocą i rozwojem (CONCORD).

Organizacje te w swoich działaniach w ramach programów na rzecz demokracji przede wszystkim docierają do społeczeństwa obywatelskiego w państwach otrzymujących pomoc celem wpłynięcia na tych, którzy mogą przyczynić się do oddolnych ruchów na rzecz zmian demokratycznych: młodych ludzi, jak i organizacji wspierających kobiety. Mając na uwadze bogatą literaturę na temat roli społeczeństwa obywatelskiego, a także na temat pomocy zagranicznej dla organizacji pozarządowych, warto odnotować, iż niewiele badań zostało przeprowadzonych na temat szczególnej pomocy udzielanej wybranych grupom społeczeństwa obywatelskiego. Biorąc pod uwagę ten bliski związek między rolą kobiet w polityce a

P. Pospieszna

demokracją i pokojem, wzmocnienie pozycji kobiet oraz wykorzystanie ich talentu i przywództwa stało się ważnym priorytetem społeczności międzynarodowej (Anderlini 2007; Caprioli 2005; Goldstein 2001; Porter 2007; Regan i Paskeviciute 2003). Badacze zwracają uwagę na fakt, że w okresie budowania pokoju (ang. *peacebuilding*), kobiety są często jednym z głównych odbiorców programów skierowanych do społeczności obywatelskiej. Dlatego w badaniu mającym na celu ocenę wpływu pomocy na rzecz demokracji, analizowano konkretne rodzaje pomocy, jedną z nich było wzmocnienie pozycji politycznej kobiet [12]. Badanie to było motywowane pytaniem, czy pomoc na rzecz demokracji, która ma na celu wsparcie kobiet w państwach po zakończeniu konfliktu wewnętrznego ma pozytywny wpływ na ich pozycję polityczną.

W następnej kolejności zdecydowano o podjęciu badań, prowadzonych na szeroką skalę we współpracy z wieloma organizacjami pozarządowymi, formułując następujące **pytania szczegółowe**:

1. Dlaczego organizacje pozarządowe z państw EŚW wybierają zagraniczną młodzież jako odbiorców swoich działań na rzecz wspierania demokracji?
2. W jaki sposób wspierana jest młodzież w państwach docelowych? Jaki rodzaj demokracji jest promowany przez organizacje?
3. Czy młodzi ludzie w państwach docelowych potrzebują tego wsparcia?
4. Jaki jest wpływ projektów pomocy na bezpośrednich beneficjentów, a mianowicie na młodych ludzi – czy wysiłki te są skuteczne w kontekście rozpowszechniania norm i praktyk demokratycznych?

Takie zawężenie badań wiązało się z wyborem odpowiedniej **perspektywy teoretycznej** oraz adekwatnej **metodologii badań**. Po pierwsze, zdecydowano się na wybór formy pomocy na rzecz demokracji, która kierowana jest do młodych ludzi. Powszechnie uznaje się, że społeczeństwo obywatelskie ma wpływ na wszystkie etapy procesu demokratyzacji: liberalizacji, transformacji oraz konsolidacji demokracji (Almond i Verba 1963; Linz i Stepan 1996; Putnam 1994). Siła podmiotów społeczeństwa obywatelskiego – ruchów oddolnych, stowarzyszeń, związków zawodowych, młodych ludzi, grup religijnych, intelektualistów, artystów i obrońców praw człowiek – jest powiązana z ich zdolnością do aktywnego udziału w sferach społecznych i politycznych oraz do podejmowania działań obywatelskich (Bernhard 1993; Cohen i Arato 1994; Diamond 1996; Ekiert, Kubik i Vachudova 2007; Huntington 1991; Linz i Stepan 1996). Istnieje luka w badaniach dotycząca pomocy dla demokracji dotyczącej aktywizmu młodzieży, choć potencjał młodych ludzi w tych procesach demokratyzacyjnych został przez badawczy udokumentowany. Młodzi ludzie odegrali kluczową rolę w manifestacjach w obronie demokracji zarówno w regionie postkomunistycznych jak i na Bliskim Wschodzie (Diuk 2014; Honwana 2013; Mulderig 2013). Uczestnictwo młodych jest ważne zarówno dla zmian politycznych, jak i rozwoju gospodarczego oraz dla budowania umiejętności społecznych kluczowych dla zaangażowania politycznego (Brady, Verba i Schlozman 1995; Putnam, Leonardi i Nanetti 1993; Putnam 2000; Walzer 2002). Aktywni, świadomi, poinformowani i zdeterminowani młodzi obywatele są ważni nie tylko dla budowania, ale i stabilności demokracji (Checkoway 2010).

Sformułowano **założenie badawcze**, że organizacje pozarządowe z Polski, Czech, Słowacji i Węgier promując demokrację wśród młodych ludzi w szczególności wspierają aktywność obywatelską głównie poprzez programy edukacyjne, ponieważ same będąc odbiorcami pomocy zagranicznej oraz będąc zaangażowane w przemiany demokratyczne w swoich państwach dostrzegają, że uczestnictwo obywateli w życiu społecznym i politycznym jest kluczowe dla dokonywania przemian. W celu weryfikacji tego założenia ustalono, że właściwe będzie przeprowadzenie **analizy dokumentów** oraz **wywiadów pogłębionych** z przedstawicielami programów rozwojowych przy Ministerstwie Spraw Zagranicznych w Czechach, Polsce, Słowacji i na Węgrzech oraz wśród organizacji pozarządowych. Ponadto,

P. Pospieszne

podjęto decyzję o sporządzeniu **bazy danych projektów** skierowanych do młodych ludzi w państwach komunistycznych kierując się zarówno klasyfikacją przyjętą przez praktyków, jak i literaturą naukową dotyczącą młodzieży, aktywizmu społecznego i zaangażowania politycznego młodzieży w demokracjach (Diuk 2012; Flanagan 2013; Hensby 2017; Roberts 2009), a także na temat roli młodych ludzi w procesie demokratyzacji (Barret i Zani 2015; Dalton 2014; Norris 2002; Vráblíková 2017). W dalszej części tej sekcji przedstawione zostanie uzasadnienie wyboru metodologii.

W związku z tym, iż celem badań było dokładne określenie działań podejmowanych przez organizacje pozarządowe, oraz typu demokracji, który promują w ramach realizowanych inicjatyw, zdecydowano się na stworzenie bazy danych programów. Analiza zebranych programów miała również pozwolić określić, w jaki sposób idea demokracji jest definiowana przez te podmioty, a także wyjaśnić dynamikę oraz efekty promocji demokracji (Hobson i Kurki 2012). Podjęto decyzję o zebraniu danych na temat projektów młodzieżowych organizacji pozarządowych z państw Grupy Wyszehradzkiej, które zostały przeprowadzone w latach 2000-2017 na Białorusi, w Bośni i Hercegowinie, Gruzji, Mołdawii, Rosji i na Ukrainie. Wysunięto dwa powody do gromadzenia informacji o programach młodzieżowych skierowanych do tych państw. Opierając się na wywiadach oraz analizie tekstów i wcześniejszych badaniach [2][15], wszystkie te państwa są głównymi odbiorcami pomocy z Czech, Polski, Słowacji i Węgier. Ponadto, państwa te znajdują się w trzech różnych regionach Europy: na Bałkanach Zachodnich, w Europie Wschodniej i na Kaukazie, i chociaż wszystkie te państwa miały doświadczenie z komunizmem, okresy przejściowe zostały ukształtowane przez różne wydarzenia polityczne, społeczne, ekonomiczne oraz różne czynniki zewnętrzne. Natomiast ich cechą wspólną jest to, że zmagają się z ustanowieniem i utrzymaniem instytucji demokratycznych w swoim państwie.

Kolejny powód wyboru do badań programów wspierania demokracji skierowanych do młodych ludzi był taki, że założono, że w państwach postkomunistycznych, w których demokracja nie jest obecna albo głęboko zakorzeniona, a uczestnictwo obywateli jest ograniczone, promowanie norm i praktyk demokratycznych poprzez programy na rzecz demokracji może przyczynić się do zmian w poziomie partycypacji młodych ludzi, co w konsekwencji może prowadzić do zmian w kulturze politycznej państwa odbiorcy. Działanie obywatelskie wiąże się z zbiorowymi inicjatywami mającymi na celu dbanie o wspólne dobro i wzmocnienie pozycji obywateli poprzez korzystanie z uprawnień i stosowanie określonych narzędzi będących w gestii obywatela (Moro 2010, 146). Niemniej jednak pewne uprawnienia oraz narzędzia nie są wykorzystywane przez młodych ludzi w tych państwach.

Liczne badania pokazują, że w państwach postkomunistycznych społeczeństwo przejawia najniższy poziom aktywności politycznej (Howard 2002; Pop-Eleches i Tucker 2013). Dlatego założono, że poprzez wspieranie społeczeństwa obywatelskiego zmniejszy się deficyt partycypacji obywatelskiej i przyczyni się to do budowy „kultury politycznej uczestniczącej," ponieważ więcej osób będzie chętnych do zaangażowania się w życie publiczne i podejmowanie decyzji, a tego rodzaju kultura polityczna jest właściwa dla demokracji. Almond i Verba (1963) podkreślają, że stabilna demokracja opiera się na kulturze uczestniczącej z elementami kultury „parafialnej" i „poddańczej." W kulturze politycznej uczestniczącej obywatele biorą aktywny udział w polityce i interesują się sprawami politycznymi, natomiast kultura parafialna i poddańcza sprawiają, że obywatele są bardziej lojalni wobec decyzji politycznych. Niemniej jednak przewaga kultury poddańczej przyczynia się do rozwoju i wzmocnienia systemu autorytarnego. Dlatego specyficzna mieszanina trzech różnych typów kultur politycznych, z przewagą uczestniczącej kultury politycznej, stworzyła tzw. kulturę obywatelską która przyczynia się do rozwoju i stabilizacji systemu demokratycznego. Innymi słowy, kultura obywatelska oparta na pluralizmie, aktywności obywatelskiej i kompromisie przynosi korzyści demokracji, rozwija ją i podtrzymuje (Bolzendahl i Coffé 2013).

Kultura polityczna państwa wpływa na system polityczny, ale sama również podlega

P. Pospieszna

ciągłym zmianom, tym samym oferując nowe szanse, ale również i zagrożenia dla demokracji (Goldfarb 2012; Basora, Marczyk i Otarashvili 2017; Inglehart i Welzel 2005). Kultura polityczna odzwierciedla postawy i oczekiwania społeczne wobec procesu politycznego, a także dominujące wzorce zachowań w społeczeństwie, niemniej jednak udział i partycypacja obywateli często weryfikują i przekształcają te postawy bądź oczekiwania, co również wpływa na zmiany w kulturze politycznej, a w konsekwencji ma wpływ na politykę. Według Welzel i Deutsch (2012) wartości i normy, które przekazywane są poprzez codzienną komunikację i interakcje lub poprzez różne inne mechanizmy wpływu społecznego, zaczynają w pewnym momencie dominować w społeczeństwie. W wyniku ich rozprzestrzeniania się osłabiane są inne wartości, normy oraz postawy, a obywatele zostają poddani wpływowi dominującej kultury politycznej.

Innymi słowy, przyjęto w badaniach, że kultura polityczna powinna być postrzegana jako zmienna zależna, która podlega przekształceniom i która nie ma charakteru statycznego. Przeciwnie, normy, praktyki, postawy oraz wzorce zachowań mają charakter dynamiczny, mogą podlegać ciągłym zmianom oraz redefinicji (Swindler 1986) [7]. Tak jak w procesie demokratyzacji budowanie kultury politycznej powinno poprzedzać powstawanie instytucji, tak i w dojrzałej demokracji kultura polityczna wciąż jest poddawana przekształceniom, ponieważ „złudne jest przekonanie, że zaprojektowanie odpowiednich instytucji oraz uczynienie elit zaangażowanych w rozwój demokracji są wszystkim czego potrzeba demokracji" (Inglehart i Welzel 2005, 12). Dlatego budowanie kapitału społecznego, kształtowanie postaw obywatelskich poprzez edukację obywatelską, wzmacnianie partycypacji społecznej i politycznej jest kluczowe nie tylko dla rozwoju demokracji, kształtowania się jej instytucji, ale także dla konsolidacji demokracji i legitymizacji tego systemu.

W celu weryfikacji założenia, że młodzi ludzie w państwach postkomunistycznych potrzebują wsparcia na rzecz demokracji podjęto decyzję o przeprowadzeniu **badań ankietowych** na temat opinii i postaw młodych ludzi w Bośni i Hercegowinie, Gruzji i na Ukrainie w 2016 w ramach utworzonej współpracy z organizacjami pozarządowymi. Pomoc na rzecz demokracji sprawdza się najlepiej tam, gdzie jej najbardziej potrzeba (Pérez-Liñán, Finkel i Seligson 2016), dlatego też, badając stronę odbiorcy celem miała być weryfikacja czy młodzi ludzie w tych państwach faktycznie takiego wsparcia potrzebują, co z kolei miało mieć istotne implikacje dla praktyków i teoretyków zajmujących się pomocą na rzecz demokracji.

Po trzecie, zawężenie badań miało pozwolić na bardziej precyzyjną ocenę wpływu wybranego typu wpierania demokracji. Zdecydowano, że ocena ta będzie polegać na ewaluacji projektów organizacji pozarządowych **metodą randomizacji** w określonym obszarze pomocy demokracji – aktywizowania młodzieży. Metoda randomizacji (ang. *Randomized Controlled Trails—RCTs*) pozwala na taką ewaluację i uznawana jest za najbardziej wiarygodną oraz dokładną metodą oceny wpływu. Metoda ta została spopularyzowana przez grupę ekonomistów w Abdul Latif Jameel Poverty Action Lab (J-PAL) z Wydziału Ekonomii Instytutu Technologicznego w Massachusetts (MIT) i szeroko wykorzystywana jest w ocenie projektów pomocy rozwojowej. Pomimo walorów tej metody na razie nie jest szeroko wykorzystywana w dziedzinie pomocy na rzecz demokracji, ponieważ w odróżnieniu od wykorzystania jej przy ewaluacji pomocy rozwojowej (pomoc humanitarna, pomoc w celu redukcji ubóstwa, pomoc edukacyjna etc.), skutki takiej pomocy są trudniej mierzalne. Dlatego konsultując z J-PAL podjęto decyzję, że badania będą koncentrować się na projektach wspierających demokrację, których odziaływanie jest bardziej wymierne, na przykład na projektach promujących aktywizacje młodych ludzi. W ramach projektowania badań młodzież miała zostać podzielona losowo na grupę eksperymentalną i kontrolną. Grupę eksperymentalną miała stanowić grupa młodych ludzi, którzy będą uczestniczyć w projekcie poprzez wybór losowy, a grupa kontrolna miała obejmować tych młodych ludzi, którzy w procesie randomizacji nie będą uczestniczyć w projekcie. Następnie, po zakończeniu projektu obie grupy miały być poddanie ocenie wpływu. Jeśli istniałaby różnica w wynikach między grupami, wtedy można przyjąć, że różnica wyniknęła z uczestnictwa w projekcie. Weryfikacja różnic nastąpić miała poprzez

P. Rogoziński

przeprowadzanie ankiet z pytaniami dotyczącymi opinii i postaw respondentów na temat związany z celem wybranego programu promującego demokrację wśród młodych ludzi.

Ocena wpływu za pomocą randomizacji miała pozwolić odpowiedzieć na pytania czy i w jaki sposób projekty w dziedzinie promowania demokracji wpływają na młodzież, ale także na bardziej ogólne pytanie stawianie przez badawczy, czy pomoc na rzecz demokracji faktycznie przyczynia się do rozpowszechniania demokratycznych idei i postaw (Bermeo 2016; Kalyvitis i Vlachki 2012; Luhrmann i in. 2017). W badaniach nad wpływem często zauważyć można niedostosowanie podstaw teoretycznych do badania empirycznego. W niniejszej pracy badawczej zdecydowano się zastosować odpowiednią metodologię dobraną do problemu badawczego z perspektywy mikro (wpływ programów pomocy na rzecz demokracji skierowanych do młodzieży na podstawie wybranego programu), która pozwala w sposób precyzyjny udzielić odpowiedzi na stawiane pytania badawcze (Kremer 2003). Niemniej jednak ponieważ miał to być precedens w badaniach z użyciem tej metodologii, dodatkowym celem projektu stało się pokazanie użyteczności tej metody.

Podsumowując, w celu uzyskania odpowiedzi na postawione cztery pytania badawcze podjęto decyzję o uwzględnieniu podejścia metodologicznego dość zróżnicowanego, który miał obejmować metody mieszane:

1. Analizę treści materiałów i dokumentów zebranych w ramach różnych projektów organizacji pozarządowych z państw Grupy Wyszehradzkiej zaangażowanych w promowanie demokracji poprzez projekty skierowane do młodych ludzi z Europy Wschodniej, Zachodnich Bałkanów i Gruzji.
2. Badanie ankietowe wśród młodych ludzi z Bośni i Hercegowiny, Gruzji i Ukrainy na temat postaw, wiedzy i poziomu partycypacji społecznej i politycznej młodych ludzi.
3. Pogłębione wywiady przeprowadzone podczas prac terenowych z przedstawicielami ministerialnych programów pomocy zagranicznej angażujących się w pomoc na rzecz demokracji, a także z przedstawicielami organizacji pozarządowych w Czechach, Słowacji, na Węgrzech i w Polsce zaangażowanych w pomoc rozwojową, w szczególności w promowanie demokracji.
4. Eksperymenty społeczne w celu oceny wpływu projektów pomocy dla demokracji skierowanych do młodych ludzi.

Wyniki badań oraz najważniejsze wnioski

Wyniki w ramach osiągnięcia naukowego zawarte w wymienionych publikacjach wynikają z badań przeprowadzonych w latach 2010-2018. W pierwszej kolejności szukano odpowiedzi na pytania dlaczego i jak państwa EŚW angażują się w promowanie demokracji, a następnie skąd wynika zaangażowanie się organizacji pozarządowych w te działania. Na podstawie przeprowadzonej analizy dokumentów oraz wywiadów ustalono, że jako członkowie OECD, w której znajdują się najbardziej rozwinięte państwa na świecie, państwa EŚW dały wyraz tego, że są gospodarczo gotowe zostać darczyńcami pomocy dla innych państw [2][11][15]. Ponadto, wpływ Unii Europejskiej, która oczekuje od swoich członków zaangażowania nie tylko w wielostronną, ale i dwustronną pomoc rozwojową z zachowaniem odpowiednich proporcji oficjalnej pomocy rozwojowej (ODA) w stosunku do produktu krajowego brutto (PKB), spowodował, że programy pomocy rozwojowej przy MSZ w tych państwach musiały powstać w latach 2003-2004 [16]. Niemniej jednak, mając swobodę w określeniu kierunków pomocy bilateralnej oraz wyboru obszarów wsparcia, wspieranie demokracji i dzielenie się doświadczeniem transformacji systemowej z państwami sąsiadującymi stało się istotnym obszarem współpracy rozwojowej EŚW.

Państwa EŚW zaangażowały się finansowo we wsparcie społeczeństwa obywatelskiego w państwach sąsiadujących z UE i od początku istnienia programów rządowych przy ministerstwach spraw zagranicznych stało się jasne, że duża część dwustronnej pomocy

P. Pogneska

pochodzącej z tych państw zostanie przeznaczona na cele demokratyzacji w innych państwach postkomunistycznych, aby zrealizować cele polityki zagranicznej. Programy wspierania demokracji w ramach współpracy rozwojowej, będącej instrumentem polityki zagranicznej, dotyczą promowania praw człowieka, dobrego rządzenia, oraz zrównoważonego rozwoju w państwach odbiorcy [11]; w szczególności: wzmacnianie sektora bezpieczeństwa publicznego i ochrony ludności, wzmocnienie kompetencji i zdolności administracji publicznej, wzmocnienie rządów prawa i zwalczanie korupcji, zbliżenie prawa i instytucji do standardów UE i innych standardów międzynarodowych, dostęp do rzetelnej i obiektywnej informacji, demokratyczny proces wyborczy, prawa człowieka i swobody obywatelskie, wzmocnienie organizacji społeczeństwa obywatelskiego, dialog obywatelski oraz niezależność mediów. Przeanalizowane liczne dokumenty pokazały, że priorytety te realizowane są przede wszystkim w krajach sąsiedzkich. Dla Polski naturalnym wyborem stały się Białoruś i Ukraina, których znaczenie dla polskiej polityki zagranicznej daje się również zauważyć w podejmowanych przez polski rząd oraz grupy społeczne działań na arenie międzynarodowej. Dla Węgier, natomiast, odbiorcami pomocy stały się państwa regionu Bałkanów Zachodnich, a dla Czech i Słowacji państwa Europy Wschodniej, jak również Bałkanów [1][2].

Wiele priorytetów w ramach wspierania demokracji wspomnianych powyżej jest realizowanych przez rządy w Polsce, Czechach, Słowacji i na Węgrzech we współpracy głównie z organizacjami pozarządowymi w tych państwach, co stanowi dość istotny element pomocy na rzecz demokracji w państwach Grupy Wyszehradzkiej. Organizacje pozarządowe z tego regionu postrzegają pomoc na rzecz demokracji jako sposób dzielenia się doświadczeniami z okresu transformacji, która odnosi się do ich wiedzy o tym jak przeprowadzać reformy gospodarcze i polityczne przy zaangażowaniu społeczeństwa obywatelskiego. Badając polską pomoc na rzecz demokracji, która skierowana była na rozwój mediów na Ukrainie, poprawę wolności słowa i wolności prasy w latach 2007-2017, w ramach programu współpracy rozwojowej przy Ministerstwie Spraw Zagranicznych RP, zwrócono uwagę na rolę organizacji pozarządowych w kształtowaniu tego rodzaju wsparcia [2][11][15]. Polskie organizacje pozarządowe wraz z ich ukraińskimi partnerami aktywnie wspierały media, dostosowując projekty odpowiednio do sytuacji społeczno-politycznej oraz do potrzeb i wyzwań stojących przed ukraińskimi dziennikarzami z powodu, na przykład, trwającego konfliktu zbrojnego [8].

Badania oparte o wywiady z przedstawicielami programów rozwojowych ukazały, że rządy dostrzegają w partnerstwie z organizacjami pozarządowymi szansę na uczynienie pomocy demokratyzacyjnej bardziej efektywną ze względu na ich długoletnie doświadczenie organizacji pozarządowych we współpracy z społecznością obywatelską w innych państwach postkomunistycznych. Doświadczenia te sięgając początku lat 90-tych, co przekłada się na lepszą wiedzę na temat potrzeb państwa partnerskiego [1][2]. Ponadto, ponieważ dla rządu przekazywanie środków na zagraniczne konta organizacji pozarządowych (w kraju odbiorców pomocy) nie jest możliwe również z prawnego punktu widzenia, jeżeli pomoc bilateralna ma trafić do społeczeństwa za granicą, zazwyczaj odbywa się to przez finansowanie projektów organizacji pozarządowych z państw-donatorów.

Ustalono, że działalność organizacji pozarządowych w wspieraniu demokracji wykracza poza projekty finansowane z rządowej pomocy rozwojowej. Wiele organizacji pozarządowych, które działają w tym obszarze, nadal otrzymuje środki ze źródeł zagranicznych i od takich donatorów jak: instytucje rządowe, inne organizacje pozarządowe, organizacje międzynarodowe, bądź prywatni darczyńcy [1]. Należy wspomnieć, że wybrane organizacje pozarządowe, których działania w zakresie promowania demokracji stały się przedmiotem badań, były również kiedyś odbiorcami tej pomocy oraz aktywnie były zaangażowane w przeprowadzanie zmian politycznych i społecznych w okresie transformacji. Te dwa ważne doświadczenia, jak również otwartość państw partnerskich na współpracę, wyjaśniają zaangażowanie organizacji pozarządowych w dzielenie się swoimi doświadczeniami transformacji systemowej.

P. Rosnowska

Zbadano, że organizacje pomagają społeczeństwu obywatelskiemu w tych państwach, ponieważ mają poczucie obowiązku pomocy, który wynika z faktu, że organizacje pozarządowe z EŚW same były beneficjentami pomocy w przeszłości; ale także dlatego, że otrzymały impuls od zachodnich darczyńców do prowadzenia działań w innych państwach postkomunistycznych oraz do dzielenia się doświadczeniami. Analiza danych źródłowych na temat powstania organizacji i ich przyczyn zaangażowania pokazała, że wiele omawianych organizacje było objętych pomocą na rzecz demokracji oferowanych przez zachodnich darczyńców w ramach szerokiego mechanizmu wspierania społeczności obywatelskiej i opozycji w regionie w latach 80. i 90., zgodnego z liberalną doktryną (McFaul 2005) [1]. Liberalna demokracja była szeroko akceptowana jako panaceum i odpowiedź na wszystkie problemy po 1989 roku. Wiara w liberalną demokrację przeważyła w społeczności promującej demokrację, a organizacje pozarządowe w Europie Środkowo-Wschodniej również były pod silnym wpływem tej praktyki. Fakt ten miał wpływ na sposób pojmowania demokracji, którą organizacje promują w innych państwach postkomunistycznych i rodzaj promowanych norm.

Organizacje te krótko potem zaczęły dzielić się swoim doświadczeniem w zakresie promocji demokracji. Ponadto, analiza projektów tych organizacji pokazała ich zdolność dopasowywania pomocy do potrzeb społeczeństw w państwach postkomunistycznych, co wynika z bliskich powiązań i wiedzy na temat sąsiadów. Inne czynniki wpływające na aktywność organizacji pozarządowych poza granicami kraju, które zostały przedstawione dzięki badaniom to: bliskość geograficzna, wiedza, prawdopodobieństwo, że pomoc będzie dobrze wykorzystana, a także zapotrzebowanie na doświadczenia z okresu transformacji, które postrzegane były jako adekwatne do realiów społecznych i politycznych w innych państwach postkomunistycznych.

Elementem wyróżniającym organizacje pozarządowe w EŚW, które angażują się we wspieranie demokracji, jest fakt działania w ramach partnerstwa z podmiotami społeczeństwa obywatelskiego w sąsiadujących krajach (ang. *cross-border work*) [2][15]. Partnerem są najczęściej organizacje pozarządowe, szkoły, uczelnie, a także inne podmioty, posiadające osobowość prawną. Organizacje węgierskie ze względu na bliskość geograficzną, a także przyczyny historyczne i bliskość kulturową współpracują z organizacjami z krajów regionu Bałkanów Zachodnich. W Republice Czeskiej i na Słowacji działa wiele znanych organizacji pozarządowych działających w Europie Wschodniej i na Bałkanach. Polskie organizacje pozarządowe są najbardziej zaangażowane na Ukrainie i Białorusi, ponieważ państwa te są krajami priorytetowymi w polskiej polityce zagranicznej, a w tym pomocowej, na co wskazują dokumenty źródłowe [10]. Biorąc pod uwagę zróżnicowaną sytuację polityczną krajów-odbiorcy, istnieją również wyjątki, kiedy partnerem jest organizacją nieformalna. Dzięki współpracy opartej na partnerstwie organizacje pozarządowe lepiej rozumieją obecną sytuację partnerskich organizacji pozarządowych, a także bezpośrednich beneficjentów, co zwiększa efektywność pomocy demokracji. Inną formą wspierania demokracji przez organizacje jest kierowanie działań bezpośrednio do beneficjentów, przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego w ramach programów takich jak wizyty studyjne dla profesjonalistów (np. urzędników), przedstawicieli organizacji pozarządowych lub młodzieży. Taka forma wsparcia odgrywa szczególnie istotną rolę w przypadku państw, które nie respektują wolności stowarzyszania się albo kiedy forma dotarcia do organizacji jest utrudniona z powodu restrykcyjnej polityki państwa.

Badania pokazują, że organizacje te odegrały ważną rolę w wpływaniu na rządy poprzez przekazywanie doświadczeń innym krajom w ramach dwustronnej pomocy rozwojowej. Ponadto, organizacje starały się wpłynąć na sposób, w jaki UE i inni darczyńcy wspierają demokrację w krajach Partnerstwa Wschodniego i na Bałkanach Zachodnich. Z przeprowadzonych badań wśród przedstawicieli instytucji unijnych, jak i organizacji w Brukseli, które zajmują się promowaniem demokracji takich jak *European Endowment for Democracy* czy *European Partnership for Democracy,* wynika nowe podejście UE do promowania demokracji w ramach polityki rozszerzenia, co można zaobserwować w ostatnich

P. Posnicka

latach na przykładzie wsparcia kierowanego do państw Bałkanów Zachodnich [5][16]. Obecnie w większym stopniu niż w przypadku poprzednich krajów kandydujących, UE wspiera społeczeństwo obywatelskie w ramach polityki rozszerzenia. Promocja demokracji w UE rozwinęła się i ewoluowała z dwóch powodów. Po pierwsze, UE napotykała pewne ograniczenia, kierując swoje działania głównie w kierunku rządu w ramach przyjętej na samym początku polityki rozszerzenia w regionie Bałkanów Zachodnich. Po drugie, większa orientacja na organizacje pozarządowe była rezultatem działań organizacji pozarządowych z nowych państw członkowskich z Europy Środkowo-Wschodniej, odzwierciedlających ich własne doświadczenia transformacyjne oraz wiedzę na temat potrzeb krajów sąsiedzkich [2][16].

Organizacje pozarządowe z państw Grupy Wyszehradzkiej, zaangażowane we wspieranie demokracji, postrzegają młodych ludzi jako pokolenie, które jest przyszłością krajów-docelowych i stanowi ważny element społeczeństwa obywatelskiego. Organizacje uznają wsparcie dla młodzieży za jeden z głównych celów pomocy na rzecz demokracji, a celem wielu programów młodzieżowych realizowanych przez organizacje pozarządowe jest aktywizacja młodych ludzi [1].

Celem wielu programów młodzieżowych realizowanych przez organizacje pozarządowe z państw Grupy Wyszehradzkiej jest również aktywizacja młodych ludzi, aby byli bardziej społecznie odpowiedzialni za swoją lokalną społeczność, region i kraj, wierząc, że demokratyczny kraj wymaga takiego aktywnego uczestnictwa [1][6]. Organizacje pozarządowe, które ukształtowały się z okresie transformacji systemowej, dostrzegają korzyści wynikające z aktywnej społeczności lokalnej i angażują się na rzecz zwiększania partycypacji i promowania wartości i korzyści wynikających z działalności społeczeństwa na szczeblu lokalnym w ramach programów skierowanych do krajów Europy Wschodniej. Dla wielu organizacji współpraca z młodymi ludźmi i wspieranie ich działań oraz edukacja demokratyczna jest szczególnie ważna w krajach o mniej zaawansowanym stopniu demokratyzacji, gdzie współpraca z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego jest ograniczona bądź wręcz niemożliwa.

Kolejnym krokiem badań było ustalenie, co dokładnie organizacje promują wśród młodych ludzi w ramach programów wspierania demokracji. Z przeprowadzonych badań wstępnie wynikało, że wiele programów skierowanych do tych grup ma na celu ich edukację – na temat praw obywateli i roli, jaką mogą odgrywać w społeczeństwie oraz na temat funkcjonowania instytucji demokratycznych oraz obowiązków władz [4]. Organizacje pozarządowe zakładały, że aktywni obywatele i zaangażowane społeczeństwo obywatelskie stanowią zasadniczy warunek rozwoju i utrzymania demokracji, a edukacja obywatelska jest niezbędna w osiągnięciu tego celu. Wiedza polityczna i większa świadomość obywatelska umożliwia lepsze zrozumienie procesu demokratycznego, jednocześnie wzmacnia przekonanie, że obywatele poprzez swoje zaangażowanie w sferze społecznej i politycznej mogą mieć istotny wpływ na zmiany w swoim kraju. Analizując działania organizacji pozarządowych w tej dziedzinie, pokazano, że istnieje przestrzeń do edukacji obywatelskiej prowadzonej przez szkoły, ale także przez krajowe, a nawet międzynarodowe organizacje pozarządowe. Młodzi ludzie poprzez udział w projektach takich organizacji nabywają praktycznych umiejętności w środowisku bardzo odmiennym od szkolnego i mają szansę odczuć, że ich działania oraz inicjatywa mogą wywołać zmianę. Takie doświadczenie dodatkowo zachęca młodych ludzi do myślenia o dylematach społecznych, które naprawdę wpływają na ich życie i może być również silnym czynnikiem wpływającym na dalsze zaangażowania w życie społeczno-polityczne, co w konsekwencji może wzmocnić umiejętności społeczeństwa obywatelskiego [4]. Badania te przyczyniły się do wskazania zależności pomiędzy edukacją obywatelską a budowaniem aktywnego i silnego społeczeństwa obywatelskiego, które w sposób systematyczny starli się zbadać również inni badacze (Campbell 2009; Campbell i Niemi 2016; Himmelmann 2013; Maroshek-Klarman 1996; Putnam 2000; Schulz et al., 2008; Solhaug 2013; Torney-Purta et al. 2001; Zukin et al. 2006; UNESCO 2014). Walor tych badań omawianych w ramach osiągniecia został doceniony przez

P. Pospieszna

recenzentów, co skutkowało publikacją w czasopiśmie *Journal of International Relations & Development*, znajdującą się na Liście A MNiSW [4].

Ponadto, w celu odpowiedzi na pytanie badawcze, które dotyczyło istoty wsparcia oraz postaw i norm promowanych przez organizacje pozarządowej z EŚW w ramach programów skierowanych do młodych ludzi z krajów postkomunistycznych, stworzono bazę 305 programów młodzieżowych zrealizowanych w latach 2000-2017. Wybrane projekty zostały szczegółowo omówione na przykładach, oraz dokonano dodatkowej analizy w oparciu o statystyki opisowe [1]. Na podstawie zebranych danych wyodrębniono pięć kategorii programów realizowanych przez organizacje pozarządowe, a skierowanych do młodzieży: 1) udział w życiu obywatelskim, 2) udział w życiu politycznym, 3) edukacja obywatelska, 4) wzmacnianie pozycji ekonomicznej, 5) tworzenie możliwości rozwojowych organizacji młodzieżowych. Taka kategoryzacja programów pozwoliła na powiązanie koncepcji oferowanych w literaturze z tymi, z których korzystają praktycy.

Bardziej szczegółowej analizie oraz ocenie wpływu na młodych ludzi została poddana grupa projektów która wzmacnia udział w życiu obywatelskim i politycznym. Na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych i wywiadów wśród realizatorów pięciu projektów lokalnych na Ukrainie, można było potwierdzić tezę dotyczącą wpływu programów mających na celu aktywizację społeczności lokalnej. Wpływ ten można było zaobserwować poprzez wzrost świadomości osób biorących udział w projektach na temat korzyści płynących z aktywizacji społeczeństwa obywatelskiego oraz wzmocnienie kompetencji i potencjału liderskiego młodych ludzi [6].

Ponadto, zbadano w jaki sposób aktywne podmioty społeczeństwa obywatelskiego, tzw. aktywiści i liderzy społeczni, wykorzystują różne formy dotarcia do społeczeństwa w celu wzbudzenia zainteresowania ich swoją działalnością i podjęcia działań lokalnych. Wielu badaczy zwracało na przestrzeni ostatnich lat uwagę, na wzrost znaczenia internetu i mediów społecznościowych w procesach przemian społeczno-politycznych (Arafa i Armstrong 2015; Bohdanova 2014; El-Nawawy i Khamis 2012; Tucker, Theocharis i Roberts 2017; Wilson 2017; Zaliznyak 2014), zauważając nowy fenomen, jakim jest aktywizm online. Przeprowadzając wywiady z grupą prodemokratycznych, młodych aktywistów z Białorusi i Ukrainy, wybranych metodą kuli śnieżnej (ang. *snowball sampling*), zbadano, w jaki sposób postrzegają oni wykorzystanie mediów społecznościowych w działaniach obywatelskich w różnych warunkach społeczno-politycznych [3]. Ustrukturyzowane wywiady wykazały, że większość aktywistów ma świadomość wyzwań związanych z wykorzystywaniem mediów społecznościowych w działaniach obywatelskich. Biorąc pod uwagę niedoskonałości związane z tradycyjnym aktywizmem, aktywiści pozytywnie odnoszą się do możliwości, jakie daje wykorzystywanie mediów społecznościowych w aktywizacji społeczności lokalnej. W przypadku białoruskich aktywistów aktywizm w przestrzeniach internetu często stanowi jedyną dostępną formę podtrzymywania działalności społecznej [3].

Kolejnym krokiem było ustalanie na podstawie projektów jaka wiedza i postawy, a przez to jaki rodzaj demokracji oraz normy, są promowane wśród młodych ludzi poprzez programy realizowane przez wybrane organizacje pozarządowe z państw Grupy Wyszehradzkiej. Analiza programów na rzecz demokracji pokazała, że demokracji nie można zredukować do wyborów raz na pięć lat i że aktywizm polityczny to nie tylko uczestnictwo w głosowaniu, ale także kontaktowanie się z politykami, przyłączanie się do demonstracji, uczestnictwo w wiecach politycznych lub spotkaniach itp. Badacze podkreślają, że obywatele poprzez swoje zaangażowanie w sferze społecznej i politycznej mogą mieć istotny wpływ na zmiany w swoim kraju (Finkel i Smith 2011). Przede wszystkim aktywność obywateli oraz zaangażowane społeczeństwo obywatelskie stanowią zasadniczy warunek rozwoju i utrzymania demokracji (Almond i Verba 1963; Galston 2001; Putnam, Leonardi i Nanetti 1993). Badania [1] pokazały, że właśnie udział w życiu politycznym i obywatelskim uważany jest przez organizacje jako ważny element demokracji, inne normy promowane przez organizacje pozarządowe w programach młodzieżowych to: melioryzm; odpowiedzialność

P. Pogrzeba

społeczna i polityczna w sprawach lokalnych i krajowych; czuwanie nad rządem, aby zapobiec nadużyciom władzy; jak i przestrzeganie praw mniejszości i pomaganie tym, którzy są w gorszej sytuacji, w celu zapobiegania polaryzacji społeczeństwa [1].

Po dokonaniu analizy przyczyn zaangażowania się organizacji we wspieranie demokracji oraz analizy samych projektów kontynuacja badań dotyczyła najistotniejszej części badań na temat wpływu działań na rzecz wspierania demokracji. Badania te składały się z dwóch etapów. Po pierwsze, ocena wpływu wymagała zbadania zasadności podejmowania działań mających na celu promocję demokracji wśród młodych ludzi w obszarze postkomunistycznym. Po drugie, faktycznej oceny efektywności tych działań z zastosowaniem metody RCTs.

W celu zbadania czy młodzi ludzie rzeczywiście potrzebują takiego wsparcia, zostały przeprowadzone ankiety wśród 600 młodych ludzi w wieku 18-21 lat, będących uczestnikami w programach pomocowych lub potencjalnymi beneficjentami tych programów w trzech krajach docelowych: Bośni i Hercegowinie, Gruzji i na Ukrainie [1]. Ankieta badała postawy młodych ludzi wobec instytucji, preferencje polityczne, poglądy na demokrację jako ustrój polityczny, zaangażowanie społeczne, partycypację obywatelską (konwencjonalne i niekonwencjonalne formy zaangażowania politycznego młodych ludzi), oraz zainteresowanie polityką. Pytania zostały zainspirowane istniejącymi ankietami, takimi jak Międzynarodowy Program Ankiety Społecznej (*International Social Survey Program*) i *World Values Survey*, a także badaniami Parsons i Shils (1951), Almond i Verba (1963) na temat kultury obywatelskiej, jak również badaniami na temat pokolenia młodych ludzi w krajach postsowieckich, a w szczególności Diuk (2012), Flanagan (2013), Hensby (2017) i Roberts (2009). Ten sam kwestionariusz został przeprowadzony wśród ponad 600 młodych ludzi z Polski, Czech, Słowacji i Węgier. Taka analiza porównawcza miała za zadanie wykazać czy istnieje różnica w wiedzy, poglądach i uczestnictwie młodych ludzi z krajów o różnych uwarunkowaniach politycznych, co miało pozwolić zweryfikować założenie dotyczące potrzeby wspierania młodych ludzi i zasadności programów do oceny programów pomocy na rzecz demokracji.

Wyniki badań statystycznych przedstawione w monografii [1] wskazują na niewielkie różnice w stosunku do demokracji pomiędzy młodymi ludźmi z różnych państw, jak również na ogólne poparcie dla demokracji jako systemu politycznego. Ponadto, badanie uwidocznia, że młodzi ludzie z krajów demokratyzujących się mają dobrą wiedzę na temat tego, czym jest demokracja i nie różnią się w tej kwestii od młodzieży z krajów demokratycznych. Wyniki te potwierdzają również badania przeprowadzone przez Norris (2011) oraz Ferrin and Kriesi (2016), które wskazują, że globalizacja idei demokracji spowodowała, że obywatele różnych krajów w różnych regionach podobnie definiują demokrację. Pomimo tych podobieństw pomiędzy młodymi ludźmi, istnieją spore różnice w ocenie i zadowoleniu z funkcjonowania demokracji oraz jej wpływu na życie młodych ludzi, ponieważ młodzi ludzie z państw, w których wspierania jest demokracja, nie są zadowoleni z tego systemu politycznego. Przedstawione badania [1] pokazują również wpływ różnych czynników na poziom zaangażowania obywatelskiego i politycznego, takich jak indywidualne postawy polityczne: zaufanie do aktorów politycznych, zaufanie do instytucji, identyfikacja z partią polityczną, zaufanie interpersonalne, zainteresowanie polityką, a także poziom zaangażowania obywatelskiego i politycznego. Młodzi ludzie w krajach docelowych wykazują apatię i niskie zaufanie do polityków, instytucji politycznych i polityki w ogóle; normy obywatelstwa są dla nich normami tzw. „obywatelskiego obowiązku" (ang. *norms of citizen duty*), które łączą z biernością, posłuszeństwem i z ograniczoną partycypacją obywateli, podczas gdy w przypadku młodych ludzi w krajach EŚW dominują „normy zaangażowanego obywatela", które podkreślają partycypacyjną rolę obywatela.

Badania w ramach omawianego osiągniecia naukowego [1] wskazują również, że ze wszystkich możliwych form udziału politycznego udział w wyborach wydaje się być dominującą formą zaangażowania politycznego młodych ludzi z trzech krajów docelowych, podczas gdy młodzi ludzie w EŚW wybierają również inne formy partycypacji obywatelskiej.

P. Pospieszna

Ograniczoną sferę życia stowarzyszeniowego w społeczeństwach postkomunistycznych można tłumaczyć, jak badania statystyczne pokazują [1], wieloma czynnikami, a jednym z najważniejszych może być poczucie braku bezpieczeństwa i nieufność. Obszerne wyniki na podstawie analizy zebranych danych za pomocą ankiet, pozwalają stwierdzić, jak zakładano w badaniu, że pomoc na rzecz demokracji skierowana do młodych ludzi jest potrzebna, ponieważ poziom demokratycznej kultury politycznej – na którą składa się zainteresowanie polityką, zaufanie do instytucji politycznych, zadowolenie z demokracji, zaufanie społeczne oraz kapitał społeczny – jest niski w innych państwach postkomunistycznych przechodzących przez proces demokratyzacji.

Po określeniu czy istnieje potrzeba wspierania młodych ludzi, w dalszym toku badań dokonano oceny wpływu pomocy na rzecz demokracji skierowanej do młodych ludzi [4]. Postanowiono ocenić wpływ konkretnego rodzaju pomocy na rzecz demokracji, tzw. edukacji obywatelskiej, skierowanej do społeczeństwa obywatelskiego, a mianowicie młodych ludzi, w celu ich edukacji i aktywizacji. Przeprowadzono ankiety wśród byłych uczestników programu edukacji obywatelskiej w latach 2004-2014 badające opinię na temat wpływu projektu, tego, co młodzi ludzie robią obecnie w życiu zawodowym, czy prowadzą aktywne życie społecznie i politycznie. Badania uzupełniono analizą profili badanych młodych ludzi w mediach społecznościowych, aby dowiedzieć się więcej o ich postrzeganiu demokracji i wartościach związanych z demokracją. Badania ukazały, że młodzi ludzie z Białorusi, Ukrainy, Mołdowy i Rosji, którzy wzięli udział w ankiecie i którzy byli uczestnikami wybranego programu edukacji obywatelskiej są dzisiaj aktywnymi obywatelami, którzy chętnie uczestniczą w życiu społecznym, a także politycznym. Wielu jest także aktywnymi członkami organizacji społeczeństwa obywatelskiego lub innych podmiotów społecznych (rada rodziców, społeczność sąsiedzka, grupy interesów). Wyniki porównano z badaniem przeprowadzonym przez Tourney-Purta i in. (2001) w zakresie edukacji obywatelskiej, pracą Diuk (2012) oraz z danymi miernika rozwoju młodych ludzi – *Youth Development Index* 2016 (YDI). Porównanie to miało na celu weryfikację czy uczestnicy odbiegają od tzw. średniej krajowej dla różnych wskaźników, dzięki czemu możliwe było udzielenie odpowiedzi na pytania o to, czy tego rodzaju programy mają wpływ na społeczną i polityczną aktywność młodych ludzi [4].

Ankiety i obserwacje umożliwiły stwierdzenie, że takie programy edukacji obywatelskiej skierowane do młodych ludzi z Białorusi, Ukrainy, Mołdawii i Rosji mają potencjał wywierania wpływu i umocnienia ich w stawaniu się świadomymi oraz aktywnymi obywatelami, co w dalszej perspektywie może prowadzić do silniejszego społeczeństwa obywatelskiego i lepszych rokowań dla demokracji. Niemniej jednak badania [4][13][14] również wskazały konieczność zastosowania dodatkowej metodologii, która pozwoli na bardziej precyzyjne określenie czy zaobserwowane zmiany u byłych uczestników i ich bliskiej społeczności są bezpośrednimi rezultatami projektu czy może efektem innych czynników, które mogłyby mieć wpływ na te zmiany. Ponadto, ta nowa metodologia pozwala również zniwelować ryzyko, że oceniany program dobiera uczestników, którzy byli już aktywni społecznie i prawdopodobnie pozostaliby takimi bez względu na udział w projekcie. Dlatego ustalono, że właściwe będzie zastosowanie bardziej rygorystycznej metodologii, która nie tylko pozwoli porównać percepcje, opinie i poglądy uczestników po zakończeniu programu z tymi sprzed programu, ale także porówna je z grupą młodych ludzi, którzy nie mieli szansy uczestniczyć w takim programie. Choć trudno jest ustalić, co by się stało w przypadku braku programów wspierających demokrację, można użyć różnych metod które to ułatwią i *Randomized Controlled Trials* (RCT), nazywana również z literaturze badaniem losowym (ang. *randomized assigned studies*) (Morton and Williams 2008) i szeroko stosowana w ewaluacji programów pomocy rozwojowej do oceny ich wpływu, jest właśnie taką metodą. Niemniej jednak w przeciwieństwie do programów rozwojowych, na przykład w dziedzinie zdrowia, ocena programów opartych o kwalifikacje uczestników, tak jak w przypadku programów edukacyjnych na temat demokracji, nie zawsze pozwala na całkowity losowy dobór do programu bądź odrzucenie uczestników. Ponadto, sama operacjonalizacja efektów wpływu

P. Pospieszna

programu jest skomplikowana.

Wartością dodaną tego badania było pokazanie, że dobrze zaprojektowany eksperyment pozwala na precyzyjną ocenę wpływu programów w ramach pomocy na rzecz demokracji. Eksperyment przeprowadzony w celu sprawdzenia wpływu programu edukacji obywatelskiej pozwolił ustalić czy młodzi ludzie, którzy wzięli udział w programie, różnili się od grupy kontrolnej, czyli osób, które w programie nie uczestniczyły. Badania pokazały statystycznie istotną różnicę pomiędzy grupami. Młodzi ludzie, którzy poddani byli wpływowi programu, w większym stopniu popierali liberalną demokrację, dokonywali pozytywnej oceny swojej roli w społeczeństwie i okazywali większe zainteresowanie udziałem w życiu społeczno-politycznym [1]. Innymi słowy, program edukacji obywatelskiej zmienił postawy i opinie młodych ludzi, zgodnie z założeniem programu. Tym samym badanie dotyczące efektywności działań promujących demokrację wśród młodych ludzi pozwala na stwierdzenie, że wsparcie z zewnątrz może ułatwić zmiany w kulturze politycznej poprzez zmiany w postrzeganiu przez młodych ludzi ich roli jako obywateli i wartości, jakie niesie ze sobą liberalna demokracja. Ponadto, udział w programach może spowodować w ramach procesu socjalizacji z innymi, że nastąpi wzmocnienie ich pozycji i umiejętność wpływania na innych.

W dalszym etapie badań starano się ustalić czy mechanizm wspierania społeczeństwa obywatelskiego za pośrednictwem programów na rzecz demokracji jest wystarczający do tego, aby budować i wzmacniać demokrację. W ramach projektu polsko-niemieckiego Beethoven finansowego przez Narodowe Centrum Nauki (NCN) i Niemiecką Fundację Badawczą (DFG) badano wpływ wspierania demokracji oraz sankcji jako narzędzi polityki zagranicznej [9]. Podczas gdy wspieranie demokracji poprzez programy pomocy jest miękkim bodźcem polityki zagranicznej bez stosowania przymusu oraz o charakterze pozytywnym, nakładanie sankcji na państwa, które łamią prawa człowieka i normy demokratyczne, jest negatywnym bodźcem. Ponieważ zarówno sankcje, jak i pomoc, często występują jednocześnie, celem badania było ustalenie ich wspólnego wpływu na demokratyzację w krajach-docelowych [9]. Na podstawie literatury na temat sankcji (Hufbauer i in. 2007; Marinov 2005; Marinov i Nili 2015; Nooruddin 2002; von Soest 2015; von Soest i Wahman 2015) oraz pomocy zagranicznej, wysunięto hipotezę, że wprowadzenie sankcji na rząd przy jednoczesnym wspieraniu społeczeństwa obywatelskiego, zwiększa skuteczność pomocy oraz samych sankcji, ponieważ rządzący mogą odczuwać presję nie tylko od wewnętrznych grup społecznych, ale również z zewnątrz od innych państw bądź organizacji.

W omawianych badaniach [9] skupiono się przede wszystkim na wpływie sankcji i pomocy pochodzących z Unii Europejskiej. UE odgrywa ważną rolę w promowaniu demokracji i od zakończenia zimnej wojny używa zarówno sankcje, wobec państw naruszających normy demokratyczne, jak i pomoc na rzecz demokracji. Niemniej jednak badania dotyczące sankcji UE są bardzo nieliczne i tak naprawdę niewiele wiemy o ich wpływie oraz skuteczności (Eriksson 2011; Giumelli 2011; Portela 2012). Krytycy sankcji twierdzą, że nigdy nie są one skuteczne, ponieważ szkodzą ludności cywilnej bardziej niż elitom rządzącym. Z przeprowadzonych badań wynika jednak, że sankcje mogą być skuteczne, gdyż destabilizują pozycję rządu i otwierają zakres negocjacji, wzmacniając tym samym głos opozycji (Kirshner 1997, 2002; Lektzian i Patterson 2015; Marinov 2005). Badania omawiane w ramach osiągniecia [9] pokazały, że wspomniane dwa narzędzia polityki mają efekt komplementarny – pomoc na rzecz demokracji przyczynia się do powodzenia sankcji, gdy jest kierowana do społeczeństwa obywatelskiego. Może to wynikać z tego, że z jednej strony UE wywiera wpływ na rząd w państwie, na który zostały nałożone sankcje, a z drugiej strony wspiera społeczeństwo obywatelskie, wywierające presję z wewnątrz i zwiększając właśnie zakres negocjacji o którym wspominano powyżej. W ramach badań [9] stworzono bazę danych sankcji EUSANCT 1989-2015, która integruje i aktualizuje dane innych baz, takich jak: TIES (Morgan i in. 2009; 2014), HSE Hufbauera, Schotta i Elliota (Hufbauer i in. 1990 i 2007) oraz GIGA Sanctions Dataset (Portela i von Soest 2012). Utworzona baza danych oraz już istniejące, takie jak OECD (2017), CRS Aid Activity, która zawiera informacje na temat kanałów świadczenia pomocy, tj. poprzez

sektor publiczny albo organizacje pozarządowe, pozwoliły na dokonanie analizy statystycznej i wysuniecie wniosków. W badaniach zostały również wykorzystane wskaźniki demokracji bazy danych szwedzkiego Instytutu przy Uniwersytecie w Göteborg, V-Dem (*Varieties of Democracy*), a artykuł został umieszczony na stronie instytutu [9].

Wkład w rozwój dyscypliny

Omawiając powyżej cele naukowe oraz wnioski i wyniki, przedstawiony został również wkład w rozwój dyscypliny. Należy jednak rozważyć szerszy kontekst wpływu na rozwój dyscypliny zaprezentowanych badań przeprowadzonych w latach 2010-2018 w ramach osiągnięcia naukowego.

W literaturze dotyczącej tematyki stosunków międzynarodowych istnieją różne podmioty globalnego rządzenia: państwa, podmioty sektora prywatnego i społeczeństwo obywatelskie (Keohane i Nye 1998). Globalne społeczeństwo obywatelskie jest sferą idei, wartości, instytucji, organizacji, sieci i osób znajdujących się między rodziną, państwem i rynkiem oraz działających poza granicami społeczeństw i gospodarek (Anheier, Glasius and Kaldor 2001, 17). Społeczeństwo to tworzy sieci i powiązania ponad granicami zwane ponadnarodowymi sieciami grup interesów (ang. *transnational advocacy networks*). Sieci zyskują coraz większe znaczenie w globalnym systemie rządzenia, wykorzystując informacje oraz strategie wywierania wpływu na rządzących do realizacji swoich celów, które odpowiadają na potrzeby społeczne, takie jak kwestie środowiskowe czy prawa człowiek (Finnermore i Sikkink 1998; Florini 2000; Lipschutz 1992; Keck i Sikkink 1998). Globalizacja stymuluje ponadnarodowe tworzenie społeczeństwa obywatelskiego, ale prawdziwe transnarodowe sieci społeczne zakorzeniają się tam, gdzie istnieje długa historia bliskich, międzyludzkich relacji, charakteryzujących się zaufaniem, wzajemnością i kulturowym uczeniem się (Tarrow 1998).

Badania w ramach przedstawionego osiągniecia naukowego pokazują, że do globalnego społeczeństwa obywatelskiego należą organizacje pozarządowe z państw Grupy Wyszehradzkiej, tworząc bliskie relacje z organizacjami w innych państwach. Organizacje te nie angażują się bezpośrednio w proces decyzyjny, taki jak organizacje działające w obszarze praw człowieka lub środowiska, ale działają pośrednio rozprzestrzeniając normy i idee poprzez różnorodne programy skierowane, na przykład do młodych ludzi, starając się uzupełniać ich wiedzę, uświadamiać i próbując zmieniać sposób postrzegania społeczeństwa i ich roli w nim. Przedstawione w opisywanych pracach [1][2][4-6][8][11][15][16] badania wykazały, że organizacje pozarządowe z państw Grupy Wyszehradzkiej są istotnym elementem ponadnarodowych sieci społeczeństwa obywatelskiego, przyczyniając się do pogłębiania współpracy z innymi partnerami w Europie i Stanach Zjednoczonych i rozszerzając je o innych partnerów w państwach postkomunistycznych.

Organizacje pozarządowe z państw Grupy Wyszehradzkiej to podmioty mające wiedzę i informację na temat sytuacji w krajach-odbiorcy, w szczególności w państwach postkomunistycznych, do których najczęściej kierują swoje działania. Ponadto, organizacje te są fizycznie obecne w regionie lub utrzymują ścisłe związki z lokalnymi organizacjami i współpracują z nimi w ramach projektów na rzecz demokracji. Dzięki tej wiedzy i powiązaniom z grupami społecznymi w innych państwach nie tylko przyczyniają się do rozpowszechnienia norm, ale także pomagają te normy dostosować do istniejących uwarunkowań, w co w literaturze znane jest pod pojęciem *norm localization* (Acharya 2004 i 2011; Hobson and Kurki 2012; Zimmermann 2017).

Badania są ważnym wkładem w rozwój wiedzy na temat skuteczności wspierania demokracji, ponieważ nie tylko pokazują, że organizacje przejmują inicjatywę w rozpowszechnianiu norm demokratycznych i robią to w sposób efektywny, ale również to że organizacje te mogą być postrzegane jako podmioty, za pośrednictwem których środki finansowe trafiają do grup społeczeństwa obywatelskiego w krajach-docelowych, co może

P. Pogrzeba

chronić te grupy przez nadmiernym wpływem zachodnich donatorów na ich działalność. Wspieranie organizacji pozarządowych przez zachodnich donatorów, bądź przez podmioty z państw donatorów, spotkało się z krytyką (Adamson 2002; Helms 2002; Henderson 2003; Ishkanian 2007; Mendelson 2002; Wedel 1998). Dostrzeżono, że mechanizm wsparcia przyczynił się powstania organizacji które czują się odpowiedzialne nie w stosunku do społeczeństwa, ale do donatorów, realizując projekty według odgórnych wytycznych zamiast uwzględniając potrzeby lokalne, przez to przyczyniając się do większej izolacji i wyobcowania tych organizacji. Dlatego zaprezentowane wnioski w ramach przedstawionego osiągniecia naukowego mają istotne implikacje dla badań na temat wspierania społeczności obywatelskiej, które krytycznie oceniają model popularny w latach 90-tych (Ballentine 2002; Burnell 1996; McMahon 2002 and 2004; Quigley 2000; Siegel and Yancey 1992; Richter 2002), ponieważ ukazują istotną rolę organizacji z EŚW jako pośredników w obszarze wspierania demokracji.

Biorąc pod uwagę powyższe, wynikami prezentowanych badań zainteresowani powinni być nie tylko pracownicy naukowi, ale także sami praktycy: organizacje pozarządowe, rządowe agencje pomocy i inni donatorzy. Zainteresowanie to powinno wynikać z faktu, że zaprezentowane badania sugerują, że aby pomoc na rzecz demokracji była bardziej skuteczna, powinna uwzględnić możliwość pośrednictwa organizacji pozarządowych z sąsiedzkich państw demokratycznych, gdyż nie tylko mogą one podzielić się swoją wiedzą i doświadczeniem ze swoimi partnerami za granicą, ale także dostosować swoje programy do różnych potrzeb we wszelkich dziedzinach: edukacji obywatelskiej, praw kobiet, wolności prasy, a dziś nawet w dziedzinie rozwiązywania konfliktów wewnętrznych [8][10].

Omawiane badania w ramach osiągniecia naukowego są jednymi z pierwszych badań, które koncentrują się na młodzieży jako beneficjentach programów promujących demokrację, pokazując przyczyny zaangażowania się organizacji we wspieranie młodych ludzi za granicą, a także charakter i wpływ tych wysiłków w Europie Wschodniej, na Bałkanach Zachodnich i w Gruzji. Przedstawione wysiłki na rzecz wspierania demokracji organizacji pozarządowych na rzecz wspierania demokracji w krajach sąsiednich są istotnym wkładem do badań zajmujących się efektywnością promocji demokracji, ponieważ zwracają uwagę na nowy mechanizm i kanały dotarcia do społeczności lokalnej poprzez organizacje pozarządowe z państw sąsiedzkich. Model ten nazwany został w omawianych badaniach modelem wspierania demokracji z pominięciem rządów (ang. *bypass democracy assistance*) i który może okazać się bardzo ważną formą wspierania demokracji, która odpowiada na wyzwania obecnych czasów z wielu powodów. Po pierwsze, ominięcie rządów pozwala na promowanie demokracji w trudnych czasach dla demokracji tj. powrót autorytaryzmu, zamknięcie przestrzeni dla społeczeństwa obywatelskiego i propagatorów demokracji itp. (Carothers 2006; Gershman and Allen 2006; Carothers and Brechenmacher 2014; Mendelson 2015). Ponadto, sektor pozarządowy jest bardziej wydajny, bardziej elastyczny i bardziej opłacalny, ponieważ omija biurokrację, która charakteryzuje rządy (James 1989). Zgodnie z tym modelem świadczenia pomocy na rzecz demokracji, można ominąć niechętne do współpracy i skorumpowane rządy w państwach otrzymujących pomoc (Dietrich 2013).

Po trzecie, zaprezentowany w badaniach model wspierania demokracji wskazuje, że dzięki współpracy z podmiotami społeczeństwa obywatelskiego w krajach-docelowych i bliskim z nimi powiązaniom, organizacje pozarządowe promujące demokrację mają zdolność uwzględnienia specyfiki kulturowej krajów, a tym samym szanse na lepszą odpowiedź na konkretne potrzeby. Dzięki temu modelowi bardziej prawdopodobne jest wzajemne dzielenie się wiedzą, a w efekcie ma miejsce tzw. „sprzężenie zwrotne" pomiędzy państwami partnerskimi, co jest dość istotne dla skuteczności wspierania demokracji (Mariyasin 2013; Szent-Iványi and Végh 2018). Po czwarte, mocne strony tej formy wspierania demokracji wynikają z więzi społecznych, długoterminowej współpracy, a tym samym z większym prawdopodobieństwem mają szanse stworzyć potrzebny kapitał społeczny i zmienić kulturę polityczną w kraju-odbiorcy. Po piąte, wspierając nie tylko za pośrednictwem organizacji pozarządowych, ale także bezpośrednio różnych beneficjentów (młodzież, kobiety, nauczyciele

P. Posnesua

itp.), można wzmocnić pozycję tych podmiotów w stosunku do państwa. Te grupy stają się również ważną grupą społeczeństwa obywatelskiego, do której można kierować działania, zwłaszcza w państwach autorytarnych, gdzie pole działania organizacji społeczeństwa obywatelskiego jest ograniczone.

Pytania stawiane w ramach przedstawionego osiągnięcia naukowego dotyczące efektywności wspierania demokracji przez organizacje pozarządowe w innych państwach w dużej mierze wynikają z toczących się w literaturze stosunków międzynarodowych dotyczącej roli podmiotów zewnętrznych w procesach demokratyzacji i konsolidacji demokracji (Burnell i Calvert 2005; Crawford i Lijphart 1995; Ekiert 2003; Kopstein i Reilly 2000; Magen i Morlino 2009; Pridham 1991). Przedstawione wyniki badań w ramach osiągniecia naukowego implikują, że dyfuzja norm demokratycznych poprzez ponadnarodową współpracę organizacji społeczeństwa obywatelskiego, która polega na interakcji między zewnętrznymi czynnikami (podmiotami) i wewnętrznymi, może prowadzić do zmian społecznych i politycznych w kraju-odbiorcy. Czynniki zewnętrzne mogą ułatwić powstanie pewnych norm za pomocą różnych programów pomocy na rzecz demokracji, jednak same te czynniki nie są wystarczające, ponieważ kluczowa jest rola podmiotów politycznych i społecznych w danym państwie. Badania w ramach osiągniecia naukowego [1] podkreślają, że choć skorumpowane autorytarne rządy powinny być unikane pod względem przepływów finansowych, nie oznacza to, że powinno się zaprzestać promowania dialogu. Dialog ten powinien pochodzić od wzmocnionych grup społeczeństwa obywatelskiego w państwie, w którym wspierana jest demokracja tzn. nie tylko od organizacji, ale także młodych ludzi, kobiet, dziennikarzy, działaczy społecznych, którzy mogą dalej ułatwiać i rozpowszechniać swoje zaangażowanie na rzecz innych ludzi, a przez to rozwijać wolność oraz demokrację.

Ponadto, w zakresie wkładu teoretycznego przedstawione osiągnięcie przyczynia się do rozwoju badań nad znaczeniem kultury politycznej [7]. Ujęcie procesu demokratyzacji z perspektywy kultury politycznej pozwala dostrzec, że rozwój i wzmocnienie demokracji zależy od komponentów życia społecznego oraz od samych obywateli (Inglehart i Welzel 2003). W szczególności, perspektywa kultury politycznej zwraca uwagę na znaczenie prodemokratycznych postaw, pluralistycznego i aktywnego społeczeństwa obywatelskiego, które ma za zadanie kontrolować oraz równoważyć system polityczny. Kultura polityczna jest zmienną o charakterze systemowym, która agreguje dominujące w danym systemie normy, zwyczaje, obyczaje, konwencje oraz postawy dotyczące wzajemnych stosunków władzy i obywateli (Almond i Verba 1980). Kultura polityczna określa więc dany system polityczny, niemniej jednak jej kompozycja, jakość, a także siła zależy od stopnia zaangażowania zarówno społecznego, jak i politycznego poszczególnych obywateli (Inglehart 1990, 1997; Putnam 2000). Warto zauważyć, że kultura polityczna rozwija się powoli i potrzeba pokoleń, by ją stworzyć, ale nie jest ona statyczna i podlega ciągłym zmianom (Marczyk 2017; Goldfarb 2012) przez same podmioty społeczne, tym samym stwarzając nowe możliwości i wyzwania dla demokracji.

Przedstawione badania w ramach osiągniecia naukowego przyczyniają się również do rozwoju perspektywy kultury politycznej do demokratyzacji, ponieważ pokazują postawy, zaangażowanie i udział młodych ludzi, którzy mogą odegrać ważną rolę procesie kształtowania kultury politycznej, a jakość i rodzaj kultury politycznej zależy nie tylko od otwartości struktur politycznych ale przede wszystkim od postaw, zachowań, opinii, poziomu uczestnictwa, a także chęci działania wszystkich grup społeczeństwa (Brady, Verba i Schlozman 1995; Długosz i Wygnański 2005; Inglehart 1990 i 1997). Co więcej, współpraca, jak i wspieranie na rzecz społecznych przemian o charakterze prodemokratycznym, są szczególnie ważne w społeczeństwach, w których możliwość współdecydowania o sprawach obywatelskich i przyszłości obywateli jest znacznie ograniczona przez panujący system polityczny lub w ogóle nie istnieje. Młode pokolenie ukazało swój istotny potencjał demokratyzujący, tworząc ruchy społeczne, sprzeciwiając się reżimom autorytarnym poprzez na przykład organizację masowych demonstracji, mobilizowanie protestów i pokojowych ruchów. Zatem poprzez

P. Pogneiuc

analizę strony młodzieży jako odbiorców pomocy, badania przyczyniają się do większej wiedzy na temat roli młodzieży w budowaniu i rozwijaniu społeczeństwa obywatelskiego, a tym samym demokracji.

Teoretyczną podstawę badań stanowiła teoria mówiąca o tym, że upodmiotowienie i wspieranie zaangażowania ludzi prowadzi do rozwoju podmiotów społecznych, ich zdolności do egzekwowania swoich swobód, a tym samym do demokracji (ang. *human empowerment: path to democracy*) (Welzel i Inglehart 2008; Welzel 2013) [1]. Zgodnie z tą teorią zasoby materialne dają ludziom możliwość materialnego działania, czyniąc ich bardziej chętnymi do walki o wolność. Natomiast, wzmocnienie przez prawo i struktury umożliwia ludziom praktykowanie tej wolności. Badane w ramach osiągnięcia naukowego organizacje pozarządowe z EŚW zapewniają poprzez swoje programy—wymiany młodzieży, stypendia, staże, seminaria szkoleniowe, warsztaty czy nawet wizyty studyjne—dostęp do zasobów (czas, pieniądze, wiedza), które zwiększają ich świadomość na temat roli obywatela w życiu publicznym i możliwości zaangażowania się w proces podejmowania decyzji na poziomie lokalnym; wzmacniają poczucie niezależność i integralności z innymi ludźmi, którzy myślą i zachowują się podobnie oraz zwiększają wiedzę na temat różnych zjawisk zachodzących w demokratycznym społeczeństwie. Taki rozwój młodych ludzi może przełożyć ich większe zainteresowanie liberalną demokracją, a także na aktywność i zaangażowanie w życie społeczne, jak i polityczne.

Zastosowana w przedstawionych badaniach teoria wzmocnienia podmiotowości obywateli (ang. *human empowerment*) pozwala na powiązanie perspektyw mikro i makro. Podstawowymi zagadnieniami w naukach społecznych są relacje między jednostką a procesami makro społecznymi, czyli relacje między mikro i makro (Diani 2003). Perspektywa aktora (mikro) koncentruje się na jednostkach i ich możliwościach działania, zdolności jednostek do podejmowania decyzji, do korzystania z wolnej woli i dokonywania zmian społecznych (Emirbayer and Mische 1998); struktura (makro), natomiast, czyli instytucje, tradycje, normy kulturowe, idee, stwarzają zarówno możliwości, jak i ograniczenia aktorom. Wzajemne oddziaływanie między mikro a makro powoduje zmianę, ponieważ aktorzy mogą wpływać na strukturę, ale również struktura wpływa na aktorów (Coleman 1990). W przedstawionym osiągnieciu badawczym mikro to młodzi ludzie, którzy są podmiotami zmian, a makro to kultura, nowa struktura i instytucje stworzone w wyniku działań tych podmiotów. Proces upodmiotowienia może pochodzić od zewnętrznych aktorów, którymi są organizacje pozarządowe z państw Grupy Wyszehradzkiej. W rezultacie wzmacnianie grup społeczeństwa obywatelskiego przez ponadnarodowe organizacje pozarządowe z Europy Środkowo-Wschodniej, w ramach programów na rzecz demokracji, może zwiększyć prawdopodobieństwo, że grupy te będą chciały dokonywać zmian i wywierać presję na rządzących.

W zakresie empirycznego wkładu w istniejący stan wiedzy, badania zawarte w opisanym osiągnieciu stanowią jedną w pierwszych w nauce prób oceny wpływu działań na rzecz demokracji skierowanej do młodych ludzi. Biorąc pod uwagę pytania badawcze, materiał empiryczny wynika z połączenia różnych metod, takich jak analiza treści dokumentów, wywiady, badania ankietowe, badania statystyczne i eksperyment społeczny. Na szczególną uwagę zasługują badania ankietowe przeprowadzone wśród młodych ludzi dotyczące zainteresowania polityką, poziomu edukacji obywatelskiej, doświadczenia demokracji, udziału w życiu społecznym i polityczny w państwach otrzymujących pomoc, w celu ustalenia czy istnieje potrzeba ich wsparcia, co jest istotne w badaniu wpływu, a często pomijane jest przez badaczy. Ponadto, badania zawarte w opisanym osiągnieciu stanowią pierwszą w nauce próbę oceny wpływu działań na rzecz demokracji z użyciem metody eksperymentów. Wcześniej prace uwzględniały głównie badania statystyczne i pomimo znaczącej liczby badań ilościowych, jak i jakościowych, zauważyć można brak spójności w wynikach, będący efektem głównie braku zastosowania dobrej metody oceny oddziaływania, a także braku dobrego dopasowania metodologii do teorii [13][14]. Na przykład badania dotyczące wpływu pomocy

P. Pogrzeba

skierowanej do kobiet, które zostały opublikowane w czasopiśmie *Democratization* [12] pokazują niedoskonałości analizy statystycznej w odpowiedzi na pytania czy, kiedy i jak działa pomoc na rzecz demokracji.

Przedstawione w osiągnieciu badania [1] pokazały również odpowiednie dopasowanie metody oceny pomocy na rzecz demokracji do teorii. Z uwagi na to, że niezwykle trudno jest zaobserwować zagregowany wpływ wszystkich programów na rzecz demokracji skierowanych do młodych ludzi, oraz to, że taka obserwacja w niewystarczającym stopniu tłumaczy związki przyczynowo-skutkowe między wpływem zewnętrznym a zachodzącymi zmianami, badania pokazują że warto dokonać obserwacji oddziaływania programów na poziomie jednostkowym. Analiza wybranych projektów realizowanych przez organizacje pozarządowe, które wspierają grupy społeczeństwa obywatelskiego pozwala lepiej ustalić wpływ pomocy. Dlatego, zastosowana w badaniach metoda eksperymentalna [1] pozwoliła na precyzyjną ocenę wpływu projektów na grupę docelową, a przez to lepszą ewaluację działań wspierających demokrację. Korzystając z porad Laboratorium Działań Ubóstwa (Poverty Action Lab, J-PAL) na Wydziale Ekonomii Instytutu Technologicznego w Massachusetts (MIT) w USA, które zajmuje się oceną wpływu programów pomocowych wykorzystując eksperymentalne metody, zastosowano eksperyment społeczny do przetestowania wpływu jednego z długoterminowych programów edukacji obywatelskiej. Istotnym wkładem było również wykazanie użyteczności różnych metod oceny wpływu programów pomocy na rzecz demokracji na poziomie mikro.

W monografii [1] w rozdziale 5 przedstawiono, w jaki sposób krok po kroku badania zostały zaprojektowane, ich wyniki, a także ograniczenia wspomnianej metodologii. Wnioski dotyczące eksperymentu społecznego pokazują, że randomizacja może być wiarygodną i dokładną formą oceny wpływu oraz zdobywania wiedzy na temat skutków projektów pomocowych, niemniej jednak jest zastosowanie tej metodologii stanowi duże wyzwanie w dziedzinie pomocy na rzecz demokracji. Bardzo ważne w projektowaniu takich badań jest upewnienie się, że powstała grupa kontrolna składająca się z osób, które w ocenianym programie nie uczestniczyły, faktycznie imituje sytuację braku programu. Ponadto, należy uwzględnić w projektowaniu ryzyko powstania poważnych nieprawidłowości nacechowanych stronniczością bądź tendencyjnością, problemu selekcji próby, które mogą zniekształcić ocenę. Badania również zwracają uwagę na to, że należy wziąć pod uwagę ograniczoną możliwość generalizowania wyników badań. Dlatego, zaleca się połączenie technik uzupełniających mierzenia efektów programów, takich jak badania jakościowe, działania behawioralne itp.

Randomizacja jako nowatorska metoda stanowi przełom w badaniach nad skutecznością działań wspierania demokracji i stanowi ważny wkład nie tylko w literaturę naukową, ale także w działalność praktyków (darczyńców, organizacji pozarządowych), którzy zainteresowani są tym, co najlepiej sprawdza się w zapewnianiu pomocy dla demokracji (Bollen, Paxton and Morishima, 2005). Często praktycy i badacze, oceniając wpływ wysiłków na rzecz promocji demokracji, działają na różnych poziomach orientacji badawczej, choć ich wiedza może mieć charakter komplementarny, dlatego sukcesem tego osiągniecia było również to, że w ramach współpracy z jedną z organizacji pozarządowych z państw Grupy Wyszehradzkiej wdrożono zaprezentowaną metodologię oceny wpływu do ewaluacji programu edukacji obywatelskiej, który może być również promowany wśród innych organizacji.

Zaprezentowane w ramach osiągniecia naukowego badania z zastosowaniem randomizacji cieszą się zainteresowaniem, o czym świadczy czynny udział w warsztatach na temat eksperymentów w dziedzinie pomocy zagranicznej, organizowanych przez Uniwersytet Kalifornijski Davis w Waszyngtonie w 2017. Należy odnotować, iż wyniki zaprezentowanych badań opublikowane zostały nie tylko w czasopismach znajdujących się na Liście A MNiSW oraz w monografii opublikowane przez wydawnictwo Routledge Taylor and Francis, ale także zostały zaprezentowane podczas krajowych i zagranicznych konferencji wymienionych poniżej oraz wykładów gościnnych, między innymi na Uniwersytecie Harvarda w Stanach Zjednoczonych. Umiędzynarodowienie badań naukowych skutkowało również zaproszeniem do udziału w projekcie *Varieties of Democracy* (V-Dem), Instytutu przy Uniwersytecie w

P. Pogrzeska

Göteborg oraz do udziału w europejskim projekcie badawczym Comparative Interest Group (CIG) na temat grup interesu.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

5.1.Inne opublikowane prace i artykuły naukowe (w tym otrzymane nagrody naukowe)

Poza przedstawionymi w pkt. 4 osiągnięciem naukowym, moje badania koncentrowały się wokół innych obszarów tematycznych, niektóre z nich były pokrewne z badaniami opisanymi powyżej, a niektóre wykraczały poza wskazaną tematykę.

Pierwszy z obszarów moich innych zainteresowań badawczych dotyczył badań nad mediacjami w wojnach domowych, podziału władzy, wspierania demokracji i pokoju po zakończeniu konfliktu (w tym rola międzynarodowych podmiotów i ich relacje z krajowymi podmiotami w tych procesach), a także jaki jest wpływ reformy służby cywilnej na świadczenie usług w tych państwach. Publikacje w tej dziedzinie wynikały ze współpracy w ramach członkostwa w COST Action ENCoRE (European Network for Conflict Research), a przede wszystkim ze staży podoktorskich na Uniwersytecie w Konstancji oraz na Uniwersytecie w Mannheim w Niemczech. Badania finansowane były w ramach stypendium niemieckiej fundacji Fritz Thyssen Stiftung, grantu szwedzkiej Folke Bernadotte Academy oraz Departamentu Rozwoju Międzynarodowego (DFID) z Wielkiej Brytanii. Do prac opublikowanych w tym zakresie należą:

1. Paulina Pospieszna, Gerald Schneider, 2017, "Dispute or Mediator? The Selection and Effectiveness of Conflict Management in Civil Wars" *Przegląd Strategiczny*, nr. 10 DOI : 10.14746/ps.2017.1.7 **[Lista B MNiSW - 8 pkt].**
2. Paulina Pospieszna, Karl DeRouen, 2016, "Mediation and Civil Wars Involving Terrorism" *Armed Forces and Terrorism* 43 (3), pp. 500 – 522 DOI: 10.1177/0095327X16647538 **[Lista A MNiSW - 20 pkt].**
3. Paulina Pospieszna, Gerald Schneider, 2013, "The Illusion of 'Peace through Power Sharing': Constitutional Choice in the Shadow of Civil War" *Civil Wars* 15 (1) pp. 44-70. Scopus CiteScore of 0.86.
4. Karl DeRouen, Shaun Goldfinch, Paulina Pospieszna, 2013, "Flying Blind? Evidence for good governance public management reform agendas, implementation and outcomes in low income countries" *Public Administration and Development* 33 (1), pp. 50–61 **[Lista A MNiSW- 25 pkt].**
5. DeRouen, Karl, Jacob Bercovitch, Paulina Pospieszna, 2011, „Introducing the Civil Wars Mediation (CWM) Dataset. *Journal of Peace Research* 48 (5): 663-672. ISSN: 0022-3433 **[Lista A MNiSW- 45 pkt].**

Drugi obszar badań, powiązany z powyższym, koncentruje się na roli instytucji, polityk oraz społeczeństwa obywatelskiego w ograniczaniu ryzyka występowania katastrof (ang. *disaster risk reduction-DRR*) zarówno naturalnych jak i tych wynikających z działalności człowieka. Publikacje wynikają ze współpracy z ramach COST Action Disaster Bioetics, a do prac opublikowanych w tym zakresie należą:

6. Anna Borovecki, J. Einarsdóttir, D. O'Mathúna, P. Pospieszna, O.M. Stern, N.O. Teles, 2015. "20 years of the ICRC Code of Conduct for Disaster Relief: what do we need to improve?" *The Lancet* 385 (9976), s.1391 DOI: http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736(15) 60710-3 **[Lista A MNiSW - 50 pkt].**
7. Karen Da Costa, Paulina Pospieszna, 2015, "The Relationship between Human Rights and Disaster Risk Reduction Revisited: Bringing the Legal Perspective into

P. Pospieszna

the Discussion" *Journal of International Humanitarian Legal Studies* 6 (1): 64-86, DOI: 10.1163/18781527-00601005

8. Karen Da Costa, Paulina Pospieszna, 2017, "Can laws and policies foster disaster risk reduction? The case study of Brazil with particular focus on housing laws, policies and programmes." [w:] *Planning for Community-based Disaster Resilience Worldwide: Learning from Case Studies in Six Continents,* Adenrele Awotona (red.) Ashgate Publishing Limited.

Trzecim i najnowszym z obszarów są studia nad sankcjami w ramach polsko-niemieckiego projektu EUSANCT „Czy ponadnarodowy nacisk jest skuteczny? Przyczyny oraz efektywność sankcji ekonomicznych Unii Europejskiej" finansowanego w ramach grantu Beethoven NCN. Projekt bada przyczyny nakładania sankcji unijnych, ich wpływ gospodarczy i skuteczność w kontekście politycznym i gospodarczym. Od 2015 roku, czyli od początku grantu, powstały bądź zostały złożone w czasopismach, następujące publikacje, w których zainteresowany jest współautorem:

9. Beata Stępień, Paulina Pospieszna, Joanna Skrzypczyńska, 2016, "Challenges in evaluating impact of sanctions – political vs economic perspective" *Przegląd Politologiczny* nr 4, s. 155-168, DOI : 10.14746/pp.2016.21.4.12 **[Lista B MNiSW-14 pkt].**
10. Paulina Pospieszna, Joanna Skrzypczyńska, Beata Stępień, 2018, „Understanding the Logic of Countersanctions: A case of Russia's Reaction to Western Sanctions," złożony w *Political Science & Politics,* (numer referencyjny: PS-D-18-00127).

Warto nadmienić iż badania zostały uznane przez krajowe i zagraniczne uniwersytety, instytuty badawcze i organizacje o czym świadczą **nagrody** za działalność naukową:

1. Grant od Mellon Foundation Slavic Studies Initiative na promocję książki *Democracy Assistance from the Third Wave,* w środowisku akademickim poprzez wygłoszenie wykładów, marzec 2016.
2. Nagroda im. Profesora Czesława Mojsiewicza na najlepszą książkę (*Democracy Assistance from the Third Wave*) o tematyce politologicznej, wrzesień 2015.
3. Nagroda indywidualna I stopnia za osiągnięcia w pracy naukowej, Rektor Bronisław Marciniak, październik 2015.
4. Wynagrodzenie motywacyjne dla pracowników UAM za rok 2015, Prorektor UAM Andrzeja Lisiecki.
5. University of Mannheim: Förderung im Rahmen des sog. Autonomiefonds, stypendium finansujące badania podczas stażu podoktorskiego na Uniwersytecie w Mannheim, Niemcy.
6. German Academic Exchange Service (DAAD), stypendium na udział w promowaniu badań podczas stażu podoktorskiego na Uniwersytecie w Mannheim, Niemcy.
7. Independent Research Start-up Grant by the Zukunftskolleg of the University of Konstanz (Germany), stypendium finansujące udział badania podczas stażu podoktorskiego na Uniwersytecie w Konstancji, Niemcy.

P. Pospieszna

5.2.Udział w międzynarodowych **konferencjach tematycznych, kursach oraz seminariach**

W opisywanym okresie uczestniczyłam w 40 konferencjach, seminariach, i debatach naukowych, wygłaszając referat i występując niekiedy w roli dyskutantki bądź przewodniczącej. Większość z nich miała charakter międzynarodowy. Kluczową rolę z moim rozwoju naukowym odbywały poniższe konferencje (od 2010 roku) podczas których wygłosiłam następujące referaty:

- **American Political Science Association (APSA) Annual Meeting**:

„Carrots or Sticks: The Choice and Impact of EU Democratic Sanctions and Aid," 113th APSA Annual Meeting and Exhibition, San Francisco, USA, 31sierpień - 3 wrzesień 2017.

„Effective Democracy Aid? Exploring Favorable and Unfavorable Conditions," 112th APSA Annual Meeting and Exhibition, Filadelfia, USA,1-4 wrzesień 2016.

„Conditions of Successful Mediation in Internal Conflicts: The Role of Power-sharing Arrangements in Political Agreements" (z Gerald Schneider), 107th APSA Annual Meeting and Exhibition, Seattle, USA, 1-4 wrzesień 2011.

- **Council for European Studies**

"Evaluating the Need for Democracy Assistance: Surveying Youth in Target Countries" 24th International Conference of Europeanists CES, University of Glasgow, Wielka Brytania 12-14 lipiec 2017.

"Making Eastern Neighborhood more Resilient through Democracy-assistance Efforts of New EU Member States: Experimental Evidence from Poland" 23rd International Conference of Europeanists CES „Resilient Europe?" Filadelphia, USA, 14-16 kwiecień 2016.

- **European Consortium for Political Research (ECPR)**

"Opening Civil Society Space in Ukraine and Belarus. Do Neighbors Matter?", Praga, Czechy, 7-10 wrzesień 2016.

"EU Democracy Promotion via New Enlargement Policy in Western Balkans: Contributing to a More Open, Participatory, and Dynamic Democracy?", Praga, Czechy, 7-10 wrzesień 2016.

"Civic Education via Democracy Assistance: The Role of Young Donors in Supporting Youth Participation in Democratizing Countries" (z Aleksandra Galus), ECPR Joint Sessions, Uniwersytet Warszawski, 29 marzec - 2 kwiecień 2015.

"Mediation and Civil Wars Involving Terrorism" (z Karl DeRouen), ECPR Joint Sessions, St. Gallen, Szwajcaria, 12-17 kwiecień 2011.

- **European International Studies Association (EISA) Pan-European Conference on International Relations:**

„Sanctions Resilience in EU-Russia Sanctions: Consensus against All Odds?" 5th European Workshops in International Studies (EWIS), Groningen, Holandia, 3-7 marzec 2018.

"Against all odds: opening civil society space through social media in non-democratic countries" 3rd European Workshops in International Studies (EWIS) Tübingen, Niemcy, 6-8 kwiecień 2016.

"Dispute or Mediator? The Selection and Effectiveness of Conflict Management in Civil Wars," Uniwersytet Warszawski, 18-21 wrzesień 2013.

- **European Political Science Association (EPSA) Annual Meeting:**

The Illusion of 'Peace Through Power Sharing': Constitutional Choices in the Shadow of Civil War' (z Gerald Schneider), Berlin, Niemcy, 21-23 czerwiec 2012.

P. Pogorzelska

• **European Union in International Affairs (EUIA)**

„Sanctions Resilience and Target Counterstrategies in EU-Russia Sanctions," (z Clara Portela, Joanna Skrzypczyńska), Bruksela, Belgia, 16-18 maj 2018.

• **International Political Science Association (IPSA) World Congress of Political Science**

„Sanctions Resilience and Target Counterstrategies in EU-Russia Sanctions." (z Clara Portela, Joanna Skrzypczyńska), IPSA 25th World Congress of Political Science, Brisbane, Australia, 21-25 lipiec 2018.

„In Need for Democracy Assistance? Evaluating Youth Participation in Democratizing versus Democratic Countries." IPSA 25th World Congress of Political Science, Brisbane, Australia, 21-25 lipiec 2018.

„From EU New Approach to Democracy Promotion to EU New Enlargement Policy? The Role of EU New Member States and Non-state Actors", IPSA 24th World Congress of Political Science, Poznan, 23-28 lipiec 2016.

„Positive and Negative Incentives: Sanctions, Foreign Aid and Democratization", Organizator i moderator panelu, Poznan, 23-28 lipiec 2016.

• **International Studies Association (ISA) Annual Meeting:**

„Western Sanctions Against Russia and Russia's Counter-Sanctions: The Onset and Effectiveness," 59th Annual Convention San Francisco, USA, 4-7 kwiecień 2018.

"Social Media and New Generation of Civil Society Activism in Belarus and Ukraine" (with Aleksandra Galus, 58th Annual Convention in Baltimore, USA, luty 2017.

"Examining the Impact of Democracy Assistance on Women's Political Empowerment in Post-conflict Countries," Peace Science Society—International Studies Association (PSS-ISA) joint conference, Budapeszt, Węgry, 27-29 czerwiec 2013.

„The Illusion of 'Peace Through Power Sharing': Constitutional Choices in the Shadow of Civil War" (z Gerald Schneider), San Diego, USA, 1-4 kwiecień 2012.

"Introducing Civil War Mediation: The Civil War Mediation Dataset' (z Karl DeRouen i Jacob Bercovitch), Nowy Orlean, USA, 17-20 luty 2010.

We wszystkich wymienionych powyżej międzynarodowych organizacjach byłam i w większości jestem obecnie członkiem. Ponadto należę towarzystwa naukowego Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych. Reprezentowałam również Polskę w COST Action ENCoRE (European Network for Conflict Research) do marca 2015 oraz byłam członkiem COST Action Disaster Bioethics w latach 2014-2016.

• **Pozostałe zagraniczne i krajowe konferencje (referaty)**

„Democracy Assistance through Supporting Youth" zagraniczna konferencja „Democracy and Authoritarianism: Rethinking the Boundary" ENS – Triangle, Lyon, Francja, 16-17 listopad 2017.

„Uczestnictwo polityczne i zaangażowanie obywatelskie młodych ludzi w demokratyzujących się państwach" w ramach międzynarodowego forum „Komunkacja w XXI WIEKU: wymiar bezpieczeństwa" na Kijowskim Uniwersytecie Borysa Grinczenki, Kijów, Ukraina, 18 wrzesień 2017.

"The Rationale Behind Russian Food Embargo and Impact on Russia's Agro-Food Sector" (z Joanna Skrzypczyńska and Beata Stępień), EUSANCT Workshop, WNPiD UAM, Poznan, 12-13 październik 2017.

"Evaluating Democracy Assistance Programs through Randomized Social Experiments" w ramach warsztatów: External support for democracy: Comparing Europe and Latin America International Workshop, Uniwersytet w Sao Paulo, Brazylia, 2017.

P. Pospieszna

"Randomized Social Experiments in Democracy Assistance" w ramach warsztatów Experiments in Foreign Aid Research Workshop, The University of California, Washington Center, Waszynton, USA, 2017.

"The Onset of Sanctions: Explaining Russia's Countersanctions" (with Joanna Skrzypczyńska and Beata Stępień), International Trade and Finance Association (IT&FA) Conference Poznan Uniwersytet Ekonomiczny i Biznesu, Poznań, 31maj – 3 czerwiec 2017.

"Polish efforts to shape the EU approach towards democracy assistance in Belarus and Ukraine" Europa 21 wieku, Collegium Polonicum, Slubice, Poland , 6-7 luty 2014.

"EU Democracy Promotion via New Enlargement Policy in Western Balkans: Contributing to a More Open, Participatory, and Dynamic Democracy?" Uniwersytet w Groningen, Holandia, 10-11 marzec 2016.

„Revisiting Civic Culture: The Role of Youth Activism" (z Aleksandra Galus), konferencja „Kultura polityczna: europejskie normy a polska rzeczywistość," WNPiD UAM, Poznań, 16-17 grudzień 2014.

„The impact of NGOs' projects on women's political empowerment in post-conflict countries," w ramach warsztatów ReSHAPE 2nd Annual Workshop: Non-state actors and emergency policies. Assessing the impact of NGOs and the Media, Catania, Włochy, 12-13 czerwiec 2014.

Udział w konferencji bez referatu: Ogólnopolska konferencja naukowa "Zmierzch Demokracji Lokalnej" Uniwersytet Warszawski, 27 czerwiec2017.

Ponadto, w latach 2010-2018 odbyłam następujące **zagraniczne staże naukowe**:

1. Viadrina Institut für Europa-Studien (IFES) of the European University Viadrina in Frankfurt (Oder), grudzień 2017, pobyt badawczy.
2. Erasmus Teaching Mobility program, The Sapienza University w Rzymie, Włochy, kwiecień 2015.
3. Eötvös Loránd University (ELTE) Budapeszt, pobyt w ramach projektu NCBiR UAM – ponadnarodowe i interdyscyplinarne rozwiązania XXI wieku (UDA-POKL.04.01.01-00-109/13-00), lipiec 2015.
4. Staż badawczy w grupie CIVICON—Civilian Dimensions of Peace and Conflict w Centrum studiów nad wojnami domowymi w Instytucie Badań nad Pokojem w Oslo (the Centre for the Study of Civil War at Peace Research Institute in Oslo PRIO), Norwegia. Staż w ramach Short-term scientific mission (STSM) finansowany w ramach COST Action Europejskiej Grupy Badań na Konfliktami (European Network of Conflict Research-ENCoRe) styczeń-luty 2013.
5. Staż podoktorski (Akademische Mitarbeiterin), Prof. Dr. Sabine Carey, Uniwersytet w Mannheim, Niemcy; badania naukowe i dydaktyka 08.2011-08.2013.
6. Staż podoktorski, Prof. Dr. Gerald Schneider Uniwersytet w Konstanz, Niemcy; badania naukowe i dydaktyka, 2010-2011.

Zostałam zaproszona do wygłoszenie następujących **wykładów gościnnych w języku obcym** za granicą:

1) Uniwersytet w São Paulo, Brazylia, The Department of Political Science, The departmental lecture series, the Martius Chair for German and European Studies/German Academic Exchange Service (DAAD), Tytuł wykładu: „A New Generation of Democracy Promoters? CEE Approaches to Democracy Assistance: kwiecień 2017.
2) Uniwersytet Harwarda, The Ukrainian Research Institute (HURI), USA, tytuł wykładu: „Democracy Assistance from the Third Wave: Polish Engagement in Belarus and Ukraine," kwiecień 2016.

R. Pospieszna

3) The University of Florida, Center for European Studies, USA, wykład w ramach Lunchtime Symposium, tytuł wykładu: „Democracy Assistance from the Third Wave: Polish Engagement in Belarus and Ukraine," kwiecień 2016.

Organizacja konferencji:

1) Prowadzenie ceremonii otwarcia IPSA w Poznaniu oraz organizowanie panelu w ramach sekcji lokalnej międzynarodowej konferencji IPSA "Positive and Negative Incentives: Sanctions, Foreign Aid and Democratization", International Political Science Association (IPSA) World Congress of Political Science, Poznan, lipiec, 2016
2) Warszaty w ramach projektu EUSANCT Workshop na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa (WNPiD) Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 12-13 października, 2017.
3) Organizowanie pobytu w ramach STSM COST Actions Disaster Bioetics i wykładu gościnnego Dr Karen Da Costa na WNPiD, styczeń 2014.

5.3.Realizowane **projekty** i **granty**

Grant	**Źródło finansowania**	**Rola pełniona w projekcie**	**Okres realizacji projektu**
„Ocena efektywności działań młodych krajów donatorów w wpieraniu demokracji w krajach demokratyzujących się"	SONATA Narodowe Centrum Nauki (UMO-2013/09/D/HS5/04381)	kierownik	2014-2018
„Czy ponadnarodowy nacisk jest skuteczny? Przyczyny oraz efektywność sankcji ekonomicznych Unii Europejskiej"	BEETHOVEN Narodowe Centrum Nauki (UMO-2014/15/G/HS5/04845)	Kierownik	2016-2019
Varieties of Democracy Project	Varieties of Democracy, V-Dem Institute University of Gothenburg	Koordynator projektu	2015 -
Comparative Interest Group	ERC, Koordynatorzy: Uniwersytet w Antwerpii i Uniwersytet w Ljubljanie	Koordynator projektu podprojektu IGPOL (Interest Groups in Poland)	2017-
Projekt Unii Europejskiej Tempus "Developing Human Rights at the Heart of Higher Education-HEART)" pomiędzy krajami partnerskimi UE a krajami z regionu Bałkanów Zachodnich.	Komisja Europejska; Koordynator: Uniwersytet w Roehampton, Wielka Brytania	Wykonawca	2011-2013

P. Pospieszna

„Conditions of Successful Mediation in Internal Conflicts: The Role of Democracy-Building Arrangements in Politics Agreements"	Fritz Thyssen Stiftung, Niemcy	Kierownik projektu	2011-2013
„What is the evidence of impact of civil service reform on service delivery in fragile states and other low income countries?"	Departament Rozwoju Międzynarodowego (DFID), Wielka Brytania	Wykonawca	2010
"Evaluating the Impact of Mediation in Civil Wars: Studying Outcomes and Surveying the Mediators."	Folke Bernadotte Academy, Szwecja.	Wykonawca	2009-2010

Ponadto, na moją aktywność związaną z ubieganiem się granty składają się złożone przeze mnie wnioski o finansowanie, które nie zostały zakwalifikowane, a wśród nich następujące:

1) ERC Starting Grant (ERC-2019-STG), Numer wniosku: 850943 (internal reference number: SEP-210552353), DEMNGOS, złożony w Komisji Europejskiej w 17.10.2018, kierownik.
2) ERC Starting Grant (ERC-2017-STG), Numer wniosku 757904, BypassAID, przedłożony w Komisji Europejskiej i zakwalifikowany do kat. B, 2016, kierownik.
3) FP7 Marie Curie Career Integration Grant (CIG) (FP7-618208; Call: FP7-PEOPLE-2013-CIG) został przedłożony w Komisji Europejskiej i zakwalifikowany do kat. B (87 na 100 punktów), 2013, kierownik.
4) Narodowe Centrum Nauki (HARMONIA), Nr rej.: 2015/18/M/HS5/00077 oraz 2014/14/M/HS5/0088, 2014 i 2015, projekt Zakładu Kultury Politycznej WNPiD UAM, kierownik.
5) Narodowe Centrum Nauki (SONATA BIS), Nr rej. 2013/10/E/HS5/00127, 2013, kierownik.

5.4.Pełnienie funkcji **promotora pomocniczego** w przewodach doktorskich

Występuję w roli promotorki pomocniczej mgr Aleksandry Galus. Magister była asystentką naukową przy grancie SONATA, którego byłam kierownikiem. Temat rozprawy doktorskiej: "Rola polskich organizacji pozarządowych we wspieraniu mediów na Ukrainie w latach 2004-2018." W roli promotor występuje prof. UAM dr hab. Tadeusz Wallas. Brałam również udział w przygotowaniu i wsparciu merytorycznym wniosku grantowego mgr Galus w konkursie Preludium NCN w 2016 i 2017. Grant został zakwalifikowany do finansowania i występuję w roli kierownika naukowego projektu badawczego mgr Aleksandry Galus (UMO-2017/25/N/HS5/01404).

6.5. Aktywność dydaktyczna

Na moją aktywność dydaktyczną składają się zajęcia prowadzone na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz zajęcia prowadzone podczas staży podoktorskich na uniwersytetach w Niemczech.

Zajęcia na Uniwersytecie im. Adma Mickiewicza obejmują przedmioty realizowane w formie wykładów, ćwiczeń i seminariów na kierunku Zarządzanie państwem, Dziennikarstwo

i komunikacja społeczna, prowadzonych w języku polskim z zakresu podstaw zarządzania oraz nauk o organizacji. Dodatkowo prowadzałam zajęcia skierowane do studentów studiów magisterskich angielskojęzycznych na kierunku Stosunki międzynarodowe oraz Zarządzanie publiczne i tam prowadziłam zajęcia na temat Konfliktów regionalnych, Promocji demokracji oraz Organizacji Międzynarodowych. Ponadto, prowadziłam przedmiot o procesie demokratyzacji wykładany w jęz. angielskim dla programu AMU-PIE adresowanego do studentów przebywających na UAM w ramach wymian studenckich. Od czasu zatrudnienia na UAM byłam również promotorem kilkunastu prac licencjackich i prowadziłam seminaria skierowane do studentów ostatniego roku studiów licencjackich. Dodatkowo podnosiłam swoje kwalifikacje biorąc udział w szkoleniach z e-learningu.

Podczas stażu podoktorskiego na Uniwersytecie w Konstancji a potem w Mannheim prowadziłam zajęcia w języku angielskim zarówno na studiach licencjackich jak i magisterskich. Przedmioty wykładane przeze mnie na studiach licencjackich były następujące: Wstęp do stosunków międzynarodowych, Organizacje międzynarodowe, Rola krajowych i międzynarodowych podmiotów w budowaniu pokoju po konfliktach wewnętrznych, Demokracja i procesy demokratyzacyjne; na studiach magisterskich, natomiast prowadziłam następujące przedmioty: Międzynarodowa polityka gospodarcza. Ponadto, prowadzałam zajęcia z Analizy danych statystycznych w naukach społecznych z użyciem oprogramowania statystycznego STATA. Podobnie jak na UAM, prowadziłam seminaria dla studentów piszących prace licencjackie.

Ponadto, uczestniczyłam w trzech projektach dydaktycznych w ramach których prowadziłam zajęcia zarówno w jęz. angielskim jak i polskim: 1) „UAM – ponadnarodowe i interdyscyplinarne rozwiązania XXI wieku" Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM w Poznaniu, 2015-2016, finansowanym przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju (NCBiR) (UDA-POKL.04.01.01-00-109/13-00); 2) „Public Governance MA programme, specjalizacja: Good Governance and Civil Soceity" Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM w Poznaniu, 2017-2019, finansowanym przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju (NCBiR) (Power POWR.03.03.00-IP.08-00MPK/16), prowadzenie zajęć w jęz. angielskim; 3) „Laboratorum Innowacji Społecznych (LIS)" projekt skierowany do studentów ostatnich semestrów studiów stacjonarnych I i II stopnia Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM w Poznaniu, prowadzenie zajęć w ramach sekcji „Zakładanie i Prowadzenie NGOs," 2017-2018. Finansowany przez Program Operacyjny Komisji Europejskiej: Wiedza Edukacja, Rozwój osi priorytetowej III: Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju, działania: 3.1 Kompetencje w szkolnictwie wyższym. Narodowe Centrum Badań i Rozwoju (NCBiR).

5.6. Pełnienie funkcji **recenzenta** w międzynarodowych czasopismach naukowych

W opisywanym okresie byłam dwa razy recenzentką książek: 1) *The Democratization Disconnect: How recent Democratic Revolutions Threaten the Future of Liberalism.* Wydawnictwo Rowman & Littlefield books, 2015; 2) *International Relations in an Uncertain World,* Eric Shiraev and Vlad Zubok. Oxford University Press.

Ponadto, wielokrotnie byłam recenzentką tekstów naukowych głównie dla zagranicznych czasopism naukowych takich jak: *Democratization* (czerwiec 2018), *American Political Science Review* (sierpień 2017), *Journal of Peace Research* (grudzień 2016, lipiec 2015, styczeń 2014), *East European Politics & Societies and Cultures (EEPS)* (lipiec 2015, wrzesień 2014), *Conflict Management and Peace Science* (luty 2015, sierpień 2014), *American Journal of Political Science* (sierpień 2014).

W omawianym okresie napisałam również dwie recenzje książek które ukazały się w czasopismach zagranicznych: 1) *Social Movements and the New State: The Fate of Pro-Democracy Organizations when Democracy Is Won*, Brian Grodsky, *Journal of Peace*

P. Rospenue

Research 50 (2), ss. 259-264, 2013; 2) *Measuring Human Rights*, Todd Landman i Edzia Carvalho, *International Sociology* 28, ss. 168-170, 2013.

5.7. Popularyzacja nauki

Moja aktywność w tym zakresie związana jest przede wszystkim z promowaniem badań wśród organizacji pozarządowych. Przede wszystkim opracowana przeze mnie metoda ewaluacji programów na rzecz demokracji wykorzystywana jest przez organizację Fundacja Liderzy Przemian. Kilkakrotnie również dokonywałam opracowań i raportów oraz prowadziłam szkolenia na temat ewaluacji projektów. Inne zaangażowanie w inicjatywy promujące naukę to między innymi wywiad dla *Życie Uniwersyteckie UAM* (maj 2015) na temat prowadzonych przeze mnie badań, oraz promowanie i rozpowszechnianie badań na na stronie internetowej projektu http://demoaid.amu.edu.pl oraz w opracowaniach dla organizacji pozarządowych i artykułach naukowych w wymienionych powyżej czasopismach naukowych zarówno w Polsce i zagranicą.

P. Pospieszna

Bibliografia

Acharya, A. (2004). How Ideas Spread: Whose Norms Matter? Norm Localization and Institutional Change in Asian Regionalism. *International Organization*, 58(2), pp. 239-275.

Acharya, A. (2011). Norm Subsidiarity and Regional Orders: Sovereignty, Regionalism, and Rule-Making in the Third World. *International Studies Quarterly*, 55, pp. 95-123.

Adamson, Fiona B. 2002. "International Democracy Assistance in Uzbekistan and Kyrgyzstan: Building Civil Society from the Outside?" In *The Power and Limits of NGOs: A Critical Look at Building Democracy in Eastern Europe and Eurasia,* edited by Sarah E. Mendelson and John K. Glenn, 177–206. New York: Columbia University Press.

Alesina, A., and Dollar, D. (2000). "Who Gives Foreign Aid to Whom and Why?" *Journal of Economic Growth* 5 (1): 33–63.

Almond, G. and Verba, S. (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations.* Newbury Park, London and New Delhi: SAGE Publications.

Anderlini, Sanam Naraghi, (2007) *Women Building Peace: What They Do, Why It Matters.* London: Lynne Rienner.

Anheier, H., Glasius, M. and Kaldor, M. (2001). Introducing Global Civil Society. In H. Anheier, M. Glasius, and M. Kaldor, eds., *Global Civil Society 2001*, 1st ed. Oxford: Oxford University Press.

Arafa, M., & Armstrong, C. (2015). Facebook to Mobilize, Twitter to Coordinate Protests, and YouTube to Tell the World: New Media, Cyberactivism, and the Arab Spring. *Journal of Global Initiatives: Policy, Pedagogy, Perspective Volume*, *10*(1), 73–102.

Barrett, M. and Zani, B. (2015). *Political and Civic Engagement: Multidisciplinary Perspectives*. New York: Routledge.

Basora, A. Marczyk, A. and Otarashvili, M. (2017). *Does Democracy Matter? The United States and Global Democracy Support*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Bermeo, S. (2016). Aid Is Not Oil: Donor Utility, Heterogeneous Aid, and the Aid-Democratization Relationship. *International Organization*, 70(1), pp. 1-32.

Bernhard, M. (1993). Civil society and democratic transition in East Central Europe. *Political Science Quarterly*, 108(2), pp. 307-326.

Bernhard, M. (1996). Civil society after the first transition: Dilemmas of post-communist democratization in Poland and beyond. *Communist and Post-Communist Studies*, 29(3), pp. 309-330.

Bohdanova, T. (2014). Unexpected revolution: the role of social media in Ukraine's Euromaidan uprising. *European View*, *13*(1), 133–142. http://doi.org/10.1007/s12290-014-0296-4

Bollen, K., Paxton, P. and Morishima, R. (2005). Assessing International Evaluations: An Example from USAID's Democracy and Governance Programs. *American Journal of Evaluation*, 26, pp. 189-203.

Bolzendahl, C. and Coffé, H. (2009). Citizenship beyond politics: the importance of political, civil and social rights and responsibilities among women and men. *The British Journal of Sociology*, 60, pp. 763-791.

Brady, H., Verba, S. and Schlozman, K. (1995). Beyond SES: A Resource Model of Political Participation. *American Political Science Review*, 89(2), pp. 274–291.

Bratton, M. and van de Walle, N. (1997). *Democratic Experiments in Africa: Regime Transitions in Comparative Perspective*. New York: Cambridge University Press.

Brinks, D. and Coppedge, M. (2006). Diffusion is No Illusion: Neighbor Emulation in the Third Wave of Democracy. *Comparative Political Studies*, 39(7), pp. 1-23.

Bunce, V. and Wolchik, S. (2006). International Diffusion and Postcommunist Electoral Revolutions. *Communist and Post-Communist Studies*, 39(3), pp. 283-304.

Burnell, P. (2000). *Democracy Assistance: International Cooperation for Democratization.* London: Frank Cass.
Burnell, P. and Calvert, P. (2005). Promoting Democracy Abroad. *Democratization*, 12(4), pp. 433-438.
Campbell, D. (2009). Civic engagement and education: An empirical test of the sorting model. *American Journal of Political Science*, 53(4), pp. 771-786.
Campbell, D. and Niemi, R. (2016). Testing Civics: State-Level Civic Education Requirements and Political Knowledge. *American Political Science Review*, 110(3), pp. 495-511.
Caprioli, M. (2005) "Primed for Violence: The Role of Gender Inequality in Predicting Internal Conflict." *International Studies Quarterly* 49, no. 2: 161-178.
Carothers, T. (1999). *Aiding Democracy Abroad: The Learning Curve*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.
Carothers, T. (2004). *Critical Mission: Essays on Democracy Promotion*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.
Checkoway, B. (2010). What is youth participation? *Children and Youth Services Review*, 33(2011), pp. 340-345.
Chimiak, G. (2016). *The Growth of Non-Governmental Development Organizations in Poland and Their Cooperation with Polish Aid*. Warsaw: IFiS PAN Publishers.
Cohen, J. and Arato, A. (1992). *Civil Society and Political Theory*. Cambridge: MIT Press.
Coleman, J. (1990). Metatheory: Explanation in Social Science. In: J. Coleman, ed., Foundations of Social Theory, 1st ed. Cambridge: Harvard University Press, pp. 1-23.
Crawford, B. and Lijphart, A. (1995). Explaining Political and Economic Change in Post-Communist Eastern Europe: Old Legacies, New Institutions, Hegemonic, Norms, and International Pressures. *Comparative Politics Studies*, 28(2), pp. 171-199.
Dalton, R. (2014). *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*, 1st ed. Thousand Oaks: CQ Press.
de Mesquita, B. and Smith, A. (2009). A Political Economy of Aid. *International Organization*, 63(2), pp. 309-340.
Diamond, L. (1996). Is the Third Wave Over? *Journal of Democracy*, 7(3), pp. 20-37.
Diamond, L. (2002). Thinking about hybrid regimes. *Journal of democracy*, 13(2), pp. 21-35.
Diamond, L. (2017). Reviving the global democratic momentum. In: A. Basora, A. Marczyk, and M. Otarashvili, eds., *Does Democracy Matter? The United States and Global Democracy Support*, 1st ed. Lanham: Rowman & Littlefield, pp. 119-134.
Diani, M. (2003). Introduction: Social Movements, Contentious Actions, and Social Networks: 'From metaphor to substance'? In: A. Diani and D. McAdam, eds., *Social movements and networks: Relational approaches to collective action. Comparative politics*, 1st ed. New York: Oxford University Press, pp. 1-20.
Dietrich, S. (2013). Bypass or Engage? Explaining Donor Delivery Tactics in Foreign Aid Allocation. *International Studies Quarterly*, 57(4), pp. 698–712.
Diuk, N. (2012). *The Next Generation in Russia, Ukraine, and Azerbaijan Youth, Politics, Identity, and Change*. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers.
Diuk, N. (2014). Euromaidan. Ukraine's Self-Organizing Revolution. *World Affairs*, 176(6), pp. 9-17.
Długosz D., Wygnański J. J. (2005). Obywatele współdecydują. Przewodnik po partycypacji społecznej, Warszawa, ss. 11-23.
Domber, G. (2008). Evaluating International Influences on Democratic Development: Poland 1980-1989. *Center on Democracy, Development and the Rule of Law Working Papers*, 88, pp. 1-66.

Ekiert, G. (2003). The State After State Socialism: Poland in Comparative Perspective. In: T. Paul, J. Ikenberry and J. Hall, eds., *The Nation-State in Question*, 1st ed. Woodstock: Princeton University Press, pp. 291-320.

Ekiert, G., Kubik, J. and Vachudova, M. (2007). Democracy in the Post-Communist World: An Unending Quest? *East European Politics and Societies*, 21(1), pp. 7-30.

El-Nawawy, M., & Khamis, S. (2012). Political Activism 2.0: Comparing the Role of Social Media in Egypt's "Facebook Revolution" and Iran's "Twitter Uprising." *CyberOrient*, *6*(1). Retrieved from http://www.cyberorient.net/article.do?articleId=7439

Emirbayer, M. and Mische, A. (1998). What is agency? *The American Journal of Sociology*, 103(4), pp. 962-1023.

Eriksson, Michael. (2011) *Targeting Peace: Understanding UN and EU Targeted Sanctions.* Farnham: Ashgate.

Ferrin, M. and Kriesi, H. (2016). *How European View and Evaluate Democracy*. Oxford: Oxford Univeristy Press.

Finkel, S. and Smith, A. (2011). Civic Education, Political Discussion and the Social Transmission of Democratic Knowledge and Values in a New Democracy: Kenya 2002. *American Journal of Political Science*, 55(2), pp. 417-435.

Finnemore, M. and Sikkink. K. (1998). International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization*, 52(4), pp. 887-917.

Flanagan, C. (2013). *Teenage Citizens. The Political Theories of the Young*. Harvard: Harvard University Press.

Florini, A. (2000). *The Third Force. The Rise of Transnational Civil Society*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.

Galston, W. (2001). Political Knowledge, Political Engagement, and Civic Education. *Annual Review of Political Science*, 4 (2001): 217-234.

Giumelli, Francesco. (2011) *Coercing, Constraining and Signalling: Explaining UN and EU Sanctions after the Cold War Francesco*. Colchester: ECPR Press.

Gleditsch, K. and Ward, M. (2006). Diffusion and the International Context of Democratization. *International Organization*, 60(4), pp. 911-933.

Goldfarb, J. (2012). *Reinventing Political Culture*. Cambridge: Polity Press.

Goldstein, Joshua. *War and Gender: How Gender Shapes the War System and Vice Versa.* Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

Hartay, E. (2017). Legal aspects of civil society organisations and their relation with government: Hungary. In: T. van der Ploeg, W. van Veen, C. Versteegh, eds., *Civil Society in Europe. Minimum Norms and Optimum Conditions of its Regulation*, 1st ed. New York: Cambridge University Press, pp. 418-444.

Henderson, S. (2003). *Building Democracy in Contemporary Russia: Western Support for Grassroots Organizations*. Ithaca: Cornell University Press.

Hensby, A. (2017). *Participation and Non-Participation in Student Activism.* London: Rowman & Littlefield International.

Himmelmann, G. (2013). Competences for Teaching, Learning and Living Democratic Citizenship. In: M. Print and D. Lange, eds., *Civic Education and Competences for Engaging Citizens in Democracies*. Rotterdam, Boston and Taipei: Sense Publishers, pp. 3-8.

Hobson, C. and Kurki, M. (2012). The Conceptual Politics of Democracy Promotion. London and New York: Routledge.

Honwana, A. (2013). *Youth and revolution in Tunisia*. London: Zed Books.

Horký-Hluchaň, O. and Lightfoot, S. (2013). *Development Policies of Central and Eastern European States from Aid Recipients to Aid Donors*. London and New York: Routledge.

PP

Howard, M. (2002). The Weakness of Post-communist Civil Society. *Journal of democracy* 13(1), pp. 157-169.

Hufbauer, Gary C., Jeffrey J. Schott, Kimberly A. Elliott, and Barbara Oegg. (2007) *Economic Sanctions Reconsidered.* Washington, DC: Peterson Institute for International Economics.

Huntington, S. (1991). *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century.* Norman: University of Oklahoma Press.

Inglehart, R. (1990). *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton: Princeton University Press.

Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies.* Princeton: Princeton University Press.

Inglehart, R. and Welzel, Ch. (2005). *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. New York: Cambridge University Press.

Jacoby, W. (2006). Inspiration, Coalition, and Substitution: External Influences on Postcommunist Transformations. *World Politics*, 58(4), pp. 623-651.

James, E. (1989). *The Nonprofit Sector in International Perspective: Studies in Comparative Culture and Policy*. New York: Oxford University Press.

Kalyvitis, S. and Vlachaki, I. (2012). When does more aid imply less democracy? An empirical examination. *European Journal of Political Economy*, 28(1), pp. 132-146.

Keane, J. (1997). *Civil Society and the State*. London: Verso Books.

Keck, M. and Sikkink, K. (1998). *Activists beyond borders: Advocacy networks in international politics*. Ithaca: Cornell University Press.

Kirshner, Josuha. (1997) The Microfoundations of Economic Sanctions. *Security Studies* 6(3): 32–64.

Kirshner, Josuha. (2002) Economic Sanctions: the State of the Art. *Security Studies* 11(4): 160–179.

Kopstein, J. and Reilly, D. (2000). Geographic Diffusion and the Transformation of the Post-Communist World. *World Politics*, 53(1), pp. 1-37.

Krajewska, A. and Makowski, G. (2017). Law Regarding Civil Society in Poland. In: T. van der Ploeg, W. van Veen, and C. Versteegh, *Civil Society in Europe: Minimum Norms and Optimum Conditions of its Regulation*, 1st ed. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 486-507.

Krastev, I. (2006). Democracy's 'Doubles. *Journal of Democracy*, 17(2), pp. 52-62.

Kremer, M. (2003). Randomized Evaluations of Educational Programs in Developing Countries: Some Lessons. *The American Economic Review*, 93(2), pp. 102-106.

Lancaster, C. 2007. Foreign Aid: Diplomacy, Development, Domestic Politics. Chicago: University of Chicago Press.

Lektzian, D. and Patterson, D. (2015) Political Cleavages and Economic Sanctions: the Economic and Political Winners and Losers of Sanctions. *International Studies Quarterly* 59(1): 46–58.

Levitsky, S. and Way, L. (2001). *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*. New York: Cambridge University Press.

Linz, J. and Stepan, A. (1996). *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore: John Hopkins University Press.

Lipschutz, R. (1992). Reconstructing World Politics: The Emergence of Global Civil Society. *Millennium: Journal of International Studies* 21(3), pp. 389-420.

Lührmann, A., McMann, K. and Van Ham, C. (2017). The Effectiveness of Democracy Aid to Different Regime Types and Democracy Sectors. *V-Dem Working Paper*, 40.

Magen, A. and Morlino, L. (2009). Hybrid regimes, the rule of law, and external influence on domestic change. In: A. Magen and L. Morlino, eds., *International Actors,*

PP

Democratization and the Rule of Law: Anchoring Democracy?, 1st ed. Abingdon: Routledge.

Marczyk, A. (2017). Academic Conclusions Working Hypotheses and Areas for Further Research. In: A. Basora, A. Marczyk, and M. Otarashvili, eds., *Does Democracy Matter? The United States and Global Democracy Support*. Lanham: Rowman & Littlefield, pp. 135-174.

Marinov, N. and Shmuel N. (2015) Sanctions and Democracy. *International Interactions* 41(4): 765–778.

Marinov, N. (2005) Do Economic Sanctions Destabilize Country Leaders? *American Journal of Political Science* 49(3): 564–576.

Mariyasin, D. (2013). *New EU donors and the Western Balkans: sharing knowledge and experience for development. 10 year of Slovak Aid. A Vision of Development Cooperation for a changing World*. Bratislava: Pontis Foundation.

Maroshek-Klarman, U. (1996). *There is no such thing as a little democracy. About education to democracy and democracy in the school system* [*Nie ma czegoś takiego jak trochę demokracji. O kszałceniu ku demokracji i o demokracji w systemie oświaty*] Warsaw: Foundation for Education for Democracy.

McFaul, M. (2005). Transitions from Post-Communism. *Journal of Democracy*, 16(3), pp. 5-19.

McFaul, M. (2010). *Advancing Democracy Abroad. Why We Should and How We Can*. Lanham: Rowman & Littlefield.

McMahon, P. (2002). International Actors and Women's NGOs in Poland and Hungary. In: S. Mendelson and J.Glenn, eds., *The Power and Limits of NGOs: A Critical Look at Building Democracy in Eastern Europe and Eurasia*. New York: Columbia University Press.

McMahon, P. (2004). Building Civil Societies in East Central Europe: The Effect of American Non-governmental Organizations on Women's Groups. In: P. Burnell and P. Calvert, eds., *Civil Society in Democratization*, London: Routledge.

Mendelson, S. and Glenn, J. (2002). *The Power and Limits of NGOs A Critical Look at Building Democracy in Eastern Europe and Eurasia*. New York: Columbia University Press.

Moro, G. (2010) 'Civic Action', in Anheier, H. K., Toepler, S. & List, R. (eds) International Encyclopedia of Civil Society (New York, Springer).

Morton, R. and Williams, K. (2008). Experimentation in Political Science. In: J. Box-Steffensmeier, H. Brady and D. Collier, eds., *The Oxford Handbook of Political Methodology*, New York: Oxford University Press.

Mulderig, C. (2013). *An Uncertain Future. Youth Frustration and the Arab Spring*. Boston: Boston University Creative Services.

Nooruddin, I. (2002) Modeling Selection Bias in Studies of Sanctions Efficacy. *International Interactions* 28(1): 59–75.

Norris, P. (2002). *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Norris, P. (2011). *Democratic Deficit: Critical Citizens Revisited*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.

O'Donnell, G. (1994). Delegative Democracy. *Journal of Democracy*, 5, pp. 55-69.

O'Loughlin, J., Ward, M., Lofdahl, C., Cohen, J., Brown, D., Reilly, D., Gleditsch K. and Shin, M. (1998). The Diffusion of Democracy, 1946-1994. *Annals of the Association of American Geographers*, 88(4), pp. 545-574.

Ottaway, M. and Chung, T. (1999). Debating Democracy Assistance: Toward a New Paradigm. *Journal of Democracy*, 10(4), pp. 9-113.

Petrova, T. (2014). *From Solidarity to Geopolitics: Support for Democracy among Postcommunist States*. Cambridge: Cambridge University Press.

Pinto-Duschinsky, Michael. (1997). "The Rise of 'Political Aid.'" In Consolidating the Third Wave Democracies: Regional Challenges, edited by Larry Diamond, Marc F. Plattner, Yun-han Chu, and Hung-mao Tien, 295–324. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Portela, C. and von Soest, C. (2012) *GIGA Sanctions Dataset Codebook. Version 18 June 2012.* Hamburg: GIGA German Institute of Global and Area Studies, 2012.

Porter, E. (2007). *Peacebuilding: Women in International Perspective* New York: Routlege.

Pridham, G. (1991). International Influences and Democratic Transition: Problems of Theory and Practice in Linkage Politics. In: G. Pridham, ed., *Encouraging Democracy: The International Context of Regime Transition in Southern Europe*. New York: St. Martin's Press, pp. 1–29.

Putnam, R. (1994). Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 6 (1), pp. 65-78.

Putnam, R. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Putnam, R., Leonardi, R. and Nanetti, R. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy.* Princeton: Princeton University Press.

Quigley, K. (1997). *For Democracy Sake: Foundations and Democracy Assistance in Central Europe*. Washington: Woodrow Wilson Center Special Studies.

Regan, Patrick M. and Aida Paskeviciute. "Women's Access to Politics and Peaceful States." *Journal of Peace Research* 40, no. 3 (2003): 287-302.

Richter J. (2002). Promoting Civil Society? Democracy Assistance and Russian Women's Organizations. *Problems of Post-Communism*, 48(1), pp. 30-41.

Roberts, K. (2009). *Youth in Transition: Eastern Europe and the West*. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan.

Rogers, E. (1995). *Diffusion of Innovations, Fourth Edition*. New York: Free Press.

Ronovská, K. and Vitoul, V. (2017). Legal framework for civil society in the Czech Republic. In: T. van der Ploeg, W. van Veen, C. Versteegh, eds., *Civil Society in Europe. Minimum Norms and Optimum Conditions of its Regulation*, 1st ed. New York: Cambridge University Press, pp. 344-362.

Schulz, W., Fraillon, J., Ainley, J., Losito, B. and Kerr, D. (2008). *International Civic and Citizenship Education Study. Assessment Framework*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).

Siegel, D. and Yancey, J. (1992). *The Rebirth of Civil Society*. New York: Rockefeller Brothers Fund, Inc.

Solhaug, T. (2013). Trends and dilemmas in citizenship education. *Nordidactica: Journal of Humanities and Social Science Education*, (1), 180-200.

Starr, H. (1991). Democratic Dominoes: Diffusion Approaches to the Spread of Democracy in the International System. *Journal of Conflict Resolution*, 35(2), pp. 356-381.

Starr, H. and Lindborg, C. (2003). Democratic Dominoes Revisited. The Hazards of Governmental Transitions,1974-1996. *Journal of Conflict Resolution*, 47(4), pp. 490-519.

Svensson, J. (2000). Foreign aid and rent-seeking. *Journal of International Economics*, 51, pp. 437-461.

Svensson, J. (2000). Foreign aid and rent-seeking. *Journal of International Economics*, 51, pp. 437-461.

Swindler, A. (1986). Culture in Action: Symbols and Strategies. *American Sociological Review*, 51(5), pp. 273-286.

Szent-Iványi, B. (2012). Aid allocation of the emerging Central and Eastern European donors. *Journal of International Relations and Development*, 15(1), pp. 65-89.

PP

Szent-Iványi, B. (2014). The EU's Support for Democratic Governance in the Eastern Neighbourhood: The Role of Transition Experience from the New Member States. *Europe-Asia Studies*, 66(7), pp. 1102-1121.

Szent-Iványi, B. and Végh, Z. (2018). Is transition experience enough? The donor-side effectiveness of Czech and Polish democracy aid to Georgia, *Democratization*, 25(4), pp. 614-632.

Tarrow, S. (1998). Fishnets, Internets, and Catnets: Globalization and Transnational Collective Action. In: M. Hanagan, L. Moch and W. te Brake, eds., *Challenging Authority. The Historical Study of Contentious Politics. Social Movements, Protest, and Contention Volume 7*, 1st ed. Minneapolis and London: University of Minnesota Press, pp. 228-244.

Tarrow, S. (1998). Fishnets, Internets, and Catnets: Globalization and Transnational Collective Action. In: M. Hanagan, L. Moch and W. te Brake, eds., *Challenging Authority. The Historical Study of Contentious Politics. Social Movements, Protest, and Contention Volume 7*, 1st ed. Minneapolis and London: University of Minnesota Press, pp. 228-244.

Tarrow, S. (2005). *The New Transnational Activism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tarrow, S. and della Porta, D. (2005). *Transnational Protest and Global Activism*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Tolstrup, J. (2014). External Influence and Democratization: Gatekeepers and Linkages. *Journal of Democracy*, (25)4, pp. 126-138.

Torney-Purta, J., Lehman, R., Oswald, H. and Schultz, W. (2001). *Citizenship and Education in Twenty-eight Countries: Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen.* Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement.

Tucker, J. A., Theocharis, Y., & Roberts, M. E. (2017). From Liberation to Turmoil: Social Media and Democracy. *Journal of Democracy*, *28*(4), 46–59.

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization). 2014 *Global Citizenship Education. Preparing Learners for the Challenges of the 21st Century.*

von Soest, Ch.and Wahman, M. (2015) Are Democratic Sanctions Really Counterproductive? *Democratization* 22(6): 957–980

von Soest, Ch. (2015) Democracy Prevention: The International Collaboration of Authoritarian Regimes. *European Journal of Political Research* 54(4): 623–638.

Vráblíková, K. (2017). *What Kind of Democracy?: Participation, Inclusiveness and Contestation*. New York: Routledge.

Walzer, M. (2002). Equality and Civil Society. In: S. Chambers and W. Kylicka, eds., *Alternative Conceptions of Civil Society*, 1st ed. Princeton: Princeton University Press, pp. 34-49.

Wedel, J. (1998). *Collision and Collusion. The Strange Case of Western Aid to Eastern Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Wedel, J. (1998). *Collision and Collusion. The Strange Case of Western Aid to Eastern Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Welzel, Ch. and Deutsch, F. (2012). Emancipative Values and Nonviolent Protest: The Importance of 'Ecological' Effects. *British Journal of Political Science,* 42(2), pp. 465-479.

Wilson, S. L. (2017). Detecting Mass Protest through Social Media. *The Journal of Social Media in Society*, *6*(2), 5–25.

Wright, J. and Winters, M. (2010). The Politics of Effective Foreign Aid. *Annual Review of Political Science*, 13, pp. 61- 80.

Youngs, R. (2006). *Survey of European Democracy Promotion Policies 2000-2006*. Madrid: FRIDE.

Youngs, R. (2008). "Trends in Democracy Assistance: What Has Europe Been Doing?" *Journal of Democracy* 19 (2): 160–69.

Zakaria, F. (1997). The Rise of Illiberal Democracy. *Foreign Affairs*, 76(6), pp. 22-43.

Zaliznyak, J. (2014). The New Media of Euromaidan: Online Instruments to Defend Democracy in Ukraine. In W. Piątkowska-Stepaniak (Ed.), *Open Europe: Cultural Dialogue Across Borders* (pp. 179–190). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.

Zimmermann, L. (2017). *Global Norms with a Local Face: Rule-of-Law Promotion and Norm Translation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Zukin, C., Keeter, S., Andolina, M., Jenkins, K. and Carpini, M. (2006). *A New Engagement?: Political Participation, Civic Life, and the Changing American Citizen*. Oxford: Oxford University Press.

P. Pospieszna